

LABORATORIOSELVITYS

Jari Tuominen
Lasse Karjalainen

SISÄLLYSLUETTELO

1. ALKUSANAT
 2. TOIMEKSIANTO JA TAVOITTEET
 - 2.1. Toimeksiannon taustaa
 - 2.2. Toimeksianto
 - 2.3. Toimeksiannon rajauksia
 3. TIIVISTELMÄ
 4. LABORATORIOIDEN TOIMINNALLISET LÄHTÖKOHDAT
 - 4.1. Laboratoriotoiminta Suomessa
 - 4.1.1. Yleistä laboratoriotoiminnasta
 - 4.1.2. Mittaukset
 - 4.1.3. Akkreditoinnit
 - 4.1.4. Laboratoriopalvelut ympäristöterveydenhuollossa
 - 4.2. Elintarvike- ja ympäristöalan laboratoriot
 - 4.2.1 Kunnallisen laboratoriotoiminnan taustaa
 - 4.3. Tuotteet ja palvelut
 - 4.4. Laboratoriopalvelujen markkinointi
 - 4.5. Palveluiden tuottaminen ja välineistö
 - 4.6. Henkilöstö ja osaaminen
 - 4.7. Näytteiden määrä ja laatu
 5. LABORATORIOIDEN TALOUDELLISET LÄHTÖKOHDAT
 - 5.1. Laboratorioiden koko ja kannattavuus
 - 5.2. Henkilöstökulut
 - 5.3. Hinnointelu
 - 5.4. Rahoitus
 - 5.5. Laboratorioiden menestystekijät talouden kannalta
 6. TOIMINTAYMPÄRISTÖ JA SEN KEHITYSNÄKYMÄT
 - 6.1. Ympäristöterveydenhuollon resurssit ja niiden muuttuminen
 - 6.2. Ympäristöterveydenhuollon tulevaisuudennäkymiä
 - 6.3. Valtioneuvoston periaatepäätös elintarvikevalvonnan kehittämisestä
 - 6.4. Elintarvikelakiuudistus
 - 6.5. Terveysturvallisuus-, kemikaali- ja tupakkalainsäädännön uudistus
 - 6.6. Ympäristöterveydenhuollon tietojärjestelmien uudistus
 - 6.7. Uusi elintarvikeeturvallisuusvirasto
 - 6.8. Markkinat ja niiden kehitysnäkymät, kysyntä ja asiakkaat
 - 6.9. Odotettavissa olevat muutokset laboratoriokentässä
 - 6.10. Etäisyydet ja logistiikka
 - 6.11. Kilpailu ja kilpailulaki
 - 6.12. Laboratorioteknologian kehitysnäkymiä
 7. KANSAINVÄLISYYS JA KEHITYSSUUNNAT
 - 7.1. Tanska
 - 7.2. Ruotsi
 - 7.3. Norja
 - 7.4. Viro
 - 7.5. Yhteenvetoa Pohjoismaiden ja Viron tilanteesta
 - 7.6. Kansainvälinen laboratoriotoiminta
-

8. TAVOITETILA
9. STRATEGIAVAIHTOEHTOJA JA NIIDEN VERTAILUA
10. KUNTALABORATORIOIDEN TULEVAISUUS
11. YHTEENVETO SELVITYSMIESTEN EHDOTUKSISTA

LIITTEET

1. Lähdeaineisto
 2. Seuranta- ja asiantuntijaryhmä
-

1. ALKUSANAT

Tässä raportissa pyrimme käsittelemään haastavaa tehtäväämme monelta näkökulmalta. Eräs periaatteellinen ero muihin aihepiirissä tehtyihin selvitystöihin on se, että laboratoriokenttä on nopeassa murrosvaiheessa selvitystyön kanssa samanaikaisesti. Selvitystyön kuluessa toteutui mm. lainsäädännön muutoksia, Elin-
tarviketurvallisuusviraston perustaminen sekä laboratorioiden omistajavaihdoksia ja lopettamisia.

Olemme keskittyneet raportissamme erityisesti nopeasti muuttuvaan ja kattavuudeltaan laajaan kuntalaboratoriokenttään, mutta haastatelleet työn kuluessa myös merkittävän määrän muita laboratoriotoimintaan välittömästi tai välillisesti liittyviä tahoja. Keskusteluja on käyty mm. valtionhallinnon, kuntaliiton ja kuntien, yksityisten laboratorioiden, muun laboratoriokentän ja naapurimaiden laboratorioiden edustajien kanssa. Kaikki keskustelut on käyty erinomaisen hyvässä yhteistyön hengessä. Kukaan ei ole vähätellyt tai pyrkinyt torpedoimaan työtämme. Kiitokset ajastanne ja arvokkaista mielipiteistänne.

Kiitämme erityisesti hankkeen seurantaryhmän jäseniä, joiden apu ja tuki on ollut hankkeen järjestelyissä ja sisällössä korvaamattoman tärkeää. Kiitos myös asiantuntijaryhmälle, joka on antanut aikaansa tapaamisten, puheluiden ja kommenttien muodossa. Luettelo seuranta- ja asiantuntijaryhmän jäsenistä on raportin liitteenä.

Selvitysmiehet

Jari Tuominen
FT, laboratorionjohtaja

Lasse Karjalainen
FM, yrityskonsultti

2. TOIMEKSIANTO JA TAVOITTEET

2.1. Toimeksiannon taustaa

Asiantuntijaneuvottelu ympäristöterveydenhuollon alalla toimivien laboratorioiden verkoston kehittämiseksi, Maa- ja metsätalousministeriö 22.6.2004.

Otteita muistiosta

Ympäristöterveysvalvontaa palvelevien laboratorioiden tulevaisuuden miettiminen on ajankohtaista. Siitä, miten laboratorioverkko voi 5 – 10 vuoden kuluttua, ei ole selvää kuvaa. Elintarvikevalvonnan tulee käyttää riittävästi laboratoriopalveluja valvonnan apuna. Laadukkaita ja kilpailukykyisiä laboratoriopalveluja tulee olla riittävästi saatavilla valvonnan avuksi.

V. 2003 on julkaistu Valtioneuvoston periaatepäätös elintarvikevalvonnan kehittämisestä. Periaatepäätöksen sivulla 9 on luvattu, että 'Paikallisella ja alueellisella tasolla toimivien elintarvike- ja ympäristöalan laboratorioiden yhteistoiminnan tehostamisesta laaditaan erillinen selvitys Suomen Kuntaliiton kanssa'. Kuntaliitto pitää saada ohjaamaan laboratorioverkon kehitystä.

Voi olla tarpeellista asettaa selvityshenkilö tekemään laboratoriokentästä kartointus ja toimenpideohjelma laboratorioverkon kehittämiseksi. Laboratorioiden, tutkimuslaitosten sekä valvontaviranomaisten ja muiden asiakkaiden tulisi olla laajasti edustettuina mukana työssä.

2.2. Toimeksianto

Hankesuunnitelma

21.2.2005 MMELO/JK

Hankkeen nimi

Ympäristöterveydenhuollossa tarvittavien laboratoriopalvelujen kehittäminen ja saatavuuden turvaaminen

1. Tausta

Ympäristöterveydenhuollon valvontaviranomaiset ja muut toimijat hankkivat tarvitsemaansa laboratoriopalvelut pääosin paikallisista laboratorioista, joita on maassamme yhteensä n. 80. Niiden omistus pohja vaihtelee: on elintarviketeollisuuden ja muiden yksityisten toimijoiden omistamia laboratorioita sekä kuntien ja muiden julkisten tahojen omistamia. Osa laboratorioista tekee samanaikaisesti tutkimuksia sekä ympäristöterveydenhuollon sektorille (kuten elintarvike-, talousvesi-, sisäilmatutkimukset) että ympäristönsuojelu-, eläintauti- ja tartuntatautisäädösten nojalla. Asiantuntija-apua yrityksille ja yksittäisille kansalaisille antavilla laboratorioilla on kansanterveyttä ja terveydensuojelua edistävää merkitystä.

Laboratorioihin viime vuosina kohdistuneet laatu- ja kustannuspaineet ovat johtamassa siihen, että laboratoriopalvelujen saatavuus on maassamme epätasaista ja epävarmaa. Uusi elintarvikelainsäädäntö asettaa voimaantullessaan vuonna 2006 laboratorioille lisää laatuvaatimuksia. Laboratoriot toimivat markkinoiden ehdoilla, lainsäädännöllisiä keinoja varmistaa tarvittavan tutkimusvalikoiman säilyminen toimijoiden ulottuvilla sekä normaali- että erityistilanteissa ei ole. Yleisellä tasolla on havaittu, että omavalvontatutkimuksia sen enempää kuin viranomaistutkimuksia ei tehdä riittävästi. Laadukkaat laboratoriopalvelut ja niihin liittyvät asiantuntijapalvelut ovat kuitenkin elinkeinoille elintärkeitä sekä omavalvonnan että kilpailukyvyyn kehittämisen kannalta ja viranomaistoiminnan tärkeä apuväline. Laboratoriot tarvitsevat ohjausta verkostoituakseen ja kehittääkseen toimintaansa vastaamaan paremmin kysyntää. Voidakseen vaikuttaa asiaan hallinnonala tarvitsee tietoa laboratorioiden ja niiden asiakkaiden tarpeista ja kentässä tapahtuvista lähitulevaisuuden muutoksista. Em. tosiasiat ovat olleet pontimena valtioneuvoston elintarvikevalvonnan kehittämistä koskevan periaatepäätöksen (2003) edellyttäessä, että elintarvike- ja ympäristölaboratorioiden yhteistoiminnan tehostamisesta laaditaan erillinen selvitys. Ks. myös selvitysmiesraportti /Huttunen 2004.

2. Liittyminen elintarviketalouden laatustrategiaan ja sen alaisiin muihin hankkeisiin

Laatujärjestelmät, joihin elintarvikeketjun (alkutuotannosta kuluttajalle) toimijat ovat sitoutuneet, edellyttävät tutkimukseen ja riskinarviointiin perustuvaa tietoa. Sen hankkimisessa laboratoriotutkimuksilla on keskeinen rooli. Omavalvonnan merkitys kasvaa uuden hygienialainsäädännön sisältämien HACCP-vaatimusten ja mikrobiologisten kriteerien myötä. Hyvin toimiva omavalvonta puolestaan vähentää viranomaistarkastusten tarvetta ja näistä elinkeinolle koituvia maksuja. Riittävä näytteenotto ja asianmukaiset tutkimukset varmistavat osaltaan elintarvikkeiden korkean laadun ja turvaavat siten elintarvikeketjun toimintaedellytyksiä.

Elintarvikevalvonnan kehittämisen tavoitteena on tarjota elintarvikealan yrittäjille ja kuluttajille samantasoiset, suunnitelmallisuuteen ja riskinarviointiin perustuvat palvelut eri kunnissa. Itsenäisinä organisaatioina toimivien laboratorioiden palvelujen kehittäminen ei itsestäänselvästi tule tarkasteltaviksi, kun muodostetaan periaatepäätöksen tarkoittamia seudullisia yksiköitä. Nyt haettava hanke täydentää STMn ja MMMn yhteistä hanketta, joka aloitettiin vuonna 2003 vauhdittamaan valvonnan kokoamista seutuyksiköihin. Hanke on tarpeellinen myös MMMn koordinoimalle valtioneuvoston periaatepäätöksen toimeenpanoa ohjaavalle ryhmälle.

3. Tavoite

Hankkeen päätavoite on löytää keinoja asiakkaiden tarpeita vastaavien laadukkaiden laboratoriopalvelujen saatavuuden turvaamiseksi maassamme.

Hankkeen tuloksena laboratoriot saavat suuntaviivat kestäväälle toiminnalle. Viranomaiset ja muut toimijat saavat varmuuden laboratoriopalveluista, jotka vastaavat heidän tarpeisiinsa. Hanke edistää tuotekehityksen, omavalvonnan ja viranomaisvalvonnan tason ja viime kädessä elintarviketurvallisuuden ylläpitämistä ja parantamista.

Hankkeen toteutus edellyttää monenkeskisiä yhteistyöneuvotteluja, jolloin itse hankeprosessin voidaan katsoa olevan hyödyksi osapuolille.

Osatavoitteet

I Tuottaa tietoa elintarvikevalvontaviranomaisten ja elintarvikeketjun toimijoiden tarvitsemista laboratoriopalveluista seuraavasti:

- laboratoriopalvelujen tämänhetkinen tarjonta maassamme
- mitä näytteitä ja mitä analyysejä tarvitaan ja kuinka paljon
 - a) normaalioloissa b) erityistilanteissa ja poikkeusoloissa
- mitä muita palveluja laboratorioilta odotetaan analyysipalvelujen lisäksi
- millaisia ovat asiakkaiden odotukset palvelun laadun suhteen (esim. nopeus, varallaolo)
- ottaen huomioon paikalliset tarpeet (esim. ensisaapuminen, paikalliset saastumislähteet)
- logistisista rajoituksista (esim. mikrobiologisten näytteiden kuljetus).

Selvittää vastaavat seikat terveydensuojelulain, rehulain, eläntätilain ja tuoteturvallisuuslain mukaisten toimijoiden osalta.

Selvittää yleiskuva Pohjoismaiden ja Baltian maiden laboratorioverkostosta.

II Em. tiedon ja alueellisen tarkastelun (ottaen myös huomioon seudullisten valvontayksiköiden muodostuminen) pohjalta tehdä johtopäätöksiä laboratorioiden optimaalisesta sijainnista ja niiden tutkimusvalikoimasta. Kuvata asiakkaiden kannalta hyvän laboratorion kriteerit.

III Vastata kysymykseen, miten saadaan laboratorioverkosto ulottumaan sinne, mistä se puuttuu ja miten verkosto saadaan säilymään elinkelpoisena (mm. riittävä asiakaspohja). Tuottaa menetelmiä ja malleja laboratorioiden yhteistyölle yli hallintorajojen (otetaan huomioon myös teollisuuden ja ympäristöhallinnon ym. laboratoriot). Esittää muita konk-

reettisiä keinoja (mm. rahoitus, omistuspohja), joiden avulla laboratorioiden omistajat kehittävät laboratorion toimintaa.

4. Tutkimusmenetelmät

Osatehtävissä tarvittava tausta-aineisto kootaan toimijoiden laboratorio-tiedostoista, v. 2004 toimineen asiantuntijaryhmän kokoamasta aineistosta ja toimijoille suunnattujen kyselyjen ja haastattelujen avulla. Tarvittaessa tehdään alueellisia vierailuja ja järjestetään neuvottelutilaisuuksia tai seminaareja toimijoille.

5. Hankkeen toteuttajat

Hankkeen toteutuksesta vastaa elinkeinon (Elintarviketeollisuusliitto), ministeriöiden (STM, KTM, MMM, YM, VM) ja Kuntaliiton edustajista koottu ryhmä. Maa- ja metsätalousministeriön elintarvike- ja terveysosastolle erikseen palkattu asiantuntija toteuttaa tehtävänsä ryhmän toimeksiannosta ja sen ohjauksessa. Koska hanke koskee laboratorioita, jotka toimivat laajasti ympäristöterveydenhuollon ja ympäristönsuojelun sektoreilla, rahoitukseen osallistuvat MMM:n rinnalla STM ja YM sekä Kuntaliitto. Selvityksen tekemiseen on saatu tukea MMM:n koordinoimasta kansallisesta elintarviketalouden laatustrategiasta.

6. Aikataulu

Hanke toteutetaan 1.5.2005-1.3.2006 välisenä aikana (10 kk).

7. Tulosten julkaisu- ja hyödyntämissuunnitelma

Hankkeen johtopäätökset ja toimenpidesuosituksot julkaistaan 1.4.2006 mennessä ja annetaan tiedoksi toimijoille, laboratorioille ja Suomen kunnille. Lisäksi ne ovat yleisön saatavissa MMM:n internet-sivuilla. Hanketta esitellään ao. koulutuspäivillä. Vastuutahot päättävät tarvittaessa jatkotoimista.

8. Asiantuntijaryhmä

Hankkeesta tiedotetaan aktiivisesti työn kuluessa sidosryhmistä kootulle asiantuntijaryhmälle, joka tarvittaessa kokoontuu kuultavaksi.

MMM / Elintarvike- ja terveysosasto 10.5.2005

LABORATORIOHANKKEEN ETENEMINEN

Laboratoriohankkeen asiantuntijoiksi on valittu FT Jari Tuominen Lahden tiede- ja yrityspuisto Oy:stä ja FK Lasse Karjalainen Efecon Oy:stä. Työsopimus on tehty ajalle 1.5.2005-28.2.2006. Työntekijät toimivat maa- ja metsätalousministeriön alaisina seurantaryhmän ohjauksessa. Seurantaryhmään kuuluvat seuraavat henkilöt: Risto Aurola/STM, Olavi Rantasaari/YM, Liisa Rajakangas/KTM, Raili Mäkitalo/VM, Veli-Mikko Niemi ja Joanna Kurki/MMM, Tuula Taskula/Kuntaliitto ja Seppo Heiskanen/Elintarviketeollisuusliitto.

Hankkeelle on koottu sidosryhmistä asiantuntijaryhmä, jolle selvityksen tekijöiden on tarkoitus säännöllisesti tiedottaa hankkeen etenemisestä. Myös ryhmän jäsenten toivotaan aktiivisesti antavan asiantuntemuksensa selvityksen tekijöiden käyttöön, osallistuvan mahdollisiin neuvotteluihin, seuraavan työn edistymistä ja tiedottavan hankkeesta omassa organisaatiossaan ja yhteistyökumppaneilleen.

Eri puolilla Suomea on viime vuosina syntynyt ympäristöterveydenhuollon laboratoriopalveluja koskevaa aineistoa. Tällaisen alueellisen tai kuntakohtaisen aineiston toimittaminen selvityksen tekijöille olisi erittäin arvokasta.

Seurantaryhmä ja selvityksen tekijät antavat mielellään lisätietoja. Liitteenä vielä kerran hankesuunnitelma hanketta vähemmän tuntevien käyttöön.

Lisätietoja:

jari.tuominen@lahtisbp.fi
lasse.karjalainen@highline.fi
joanna.kurki@mmm.fi

puh. 03-811 4131 tai 050-434 40 91
puh. 03-7537 327 tai 0400-716 420
puh. 09-1605 2435

2.3. Toimeksiannon rajauksia

Tässä selvityksessä keskitytään ympäristöterveysvalvontaa palveleviin laboratorioihin, niiden tarpeeseen, toimintaan ja tulevaisuuden vaihtoehtoihin. Näin ollen selvityksen pääpaino on mikrobiologisten laatuvaatimusten ja –suositusten mukaisten määritysten tekemiseen liittyvässä laboratoriotoiminnassa sekä kemian analytiikassa.

Koko laboratoriokenttä on hyvin laaja ja useissa haastatelluissa laboratorioissa ympäristöterveyteen liittyviä asioita täydennetään muilla toiminnoilla. Tällaisia ovat mm.

- kemiallisten laatuvaatimusten mukaiset määritykset
- laatusuositusten mukaiset määritykset
- näytteenotto
- konsultointi
- tilaustyötoiminta

Toimeksiannon piiriin ei ole kuulunut laboratoriokohtainen konsultointityö, jota voisivat olla esimerkiksi esitettyjen mallien soveltaminen ja työstäminen erityistilanteissa. Työssä ei tutkittu yksittäisten tarjouksien tai toimeksiantojen laillista puolta, esim. kilpailuttamisen, tarjousten, markkinoinnin, tuoteturvallisuuden tai hankintalakien kannalta. Yksittäisiä laboratorioita ei myöskään analysoitu tai arvioitu laillisuusperusteisesti.

Kliiniset laboratoriot eivät kuulu toimeksiannon piiriin.

3. TIIVISTELMÄ

Laadukkaat laboratoriopalvelut eivät ole pitkään aikaan uhattuina Etelä-Suomessa. Kilpailu toimii pääosin hyvin. Siinä on mukana

- o kasvavia yksityisiä kotimaisia laboratorioita
- o osaavia, yhdistyviä ja yhteistyötä tekeviä kuntalaboratorioita
- o kansainvälisiä toimijoita

Näitä täydentää kattava valtionhallinnon alaisten laboratorioiden (EELA, KTL, TTL, KTTK, MTT, GTK, SYKE ja ympäristökeskusten laboratoriot, tullilaboratorio) sekä tutkimuslaitosten (esim. LTK) ja yhdistysten (esim. vesiensuojeluyhdistykset) joukko.

Etelä-Suomessa on paljon laboratoriokapasiteettia ja lisäksi välimatkat etelässä ovat lyhyitä. Laboratorioverkosto on hyvin kattava. Päällekkäistä tekemistä on paljon. Valmiustilan ylläpito, hajanainen toiminta, laatuvaatimukset sekä lyhyet ja epäsäännölliset toimeksiannot ylläpitävät täystyöllisyyttä erityisesti kuntalaboratorioissa. Tämänhetkinen tilanne ei luo mahdollisuutta analyysitehdasmaiselle toiminnalle.

Pohjois- ja Itä-Suomessa kuntalaboratoriot eivät kykene tarjoamaan kattavia palveluja pitkällä aikavälillä. Kannattava toiminta on mahdollista siellä vain kapeilla osa-alueilla ja silloinkin hintojen noustessa.

Valtion on huolehdittava välttämättömien laboratoriopalvelujen saatavuudesta poikkeustilanteissa. Sitä ei tee mikään muu organisaatio, eivät ainakaan kunnat. Valmiudet erikoistilanteisiin on rakennettavissa nykyisiin organisaatioihin.

Kuntia on vaikea, lähes mahdotonta saada mukaan pysyviin laboratorioita kustantaviin yhteistoimintaryhmiin. Mukana oleminen on poliittinen ja taloudellinen päätös ja se voi vaihtua nopeastikin tilanteiden ja päättäjien muuttuessa.

Kuntalaboratorioiden on yhdistyttävä alueellisiin, riittävän laajoihin kokonaisuuksiin, jotka toimivat normaalein liiketoiminnan periaattein. Käytännössä se tarkoittaa osakeyhtiömuotoisten aluelaboratorioiden perustamista. Näin taataan alueellinen päätöksenteko, alueellisen elinkeinoelämän tarpeiden huomioiminen sekä riittävä kattavuus, koko ja kannattavuus.

Kunnilla on yhä oikeus omaan nettobudjetoituun laboratoriotuomintaan. Se voi toteuttaa kuntien omat tarpeet, oman toiminnan valvonnan parhaaksi näkemällä tavalla. Se ei kuitenkaan voi ottaa osaa markkinaehtoiseen palveluliiketoimintaan myymällä analytiikkaansa alle omakustannushintojen.

4. LABORATORIOIDEN TOIMINNALLISET LÄHTÖKOHDAT

4.1. Laboratoriotoiminta Suomessa

4.1.1. Yleistä laboratoriotoiminnasta

Laboratoriotoiminta perustuu erityyppisiin mittauksiin. Erilaisilla määrittelyillä ja analyyseillä pyritään tuottamaan tulos, joka useimmiten on lukuarvo. Tämä tulos edustaa laboratorio-alan tuotetta. Kuten minkä tahansa tuotteen pitää tämänkin tuotteen olla hyvän laatuinen eli tuloksen pitää olla tarkoituksenmukaisesti mahdollisimman oikein. Muussa tapauksessa se on sekä tuloksen tuottajalle että tilaajalle arvoton. Näin ollen se menettää myös käyttötarkoituksensa.

MIKESin arvion mukaan Euroopassa erilaisiin mittauksiin ja punnituksiin liittyvät kokonaiskustannukset ovat enemmän kuin 1 % yhteenlasketusta bruttokansantuotteesta ja niiden taloudellinen tuotto on 2 – 7 % bruttokansantuotteesta.

4.1.2 Mittaukset

Laboratorioissa tehdään siis paljon mittauksia. Lähtökohta on se, että kaikki mittaukset tehdään oikein. Tuotetut tulokset edustavat monia eri asioita – joitakin tuloksia tuotetaan valvontatarkoituksessa, toisia taas tuotekehitystarkoituksessa tai tutkimusmielessä. Yhteistä kaikille on se, että tuloksia ei tuoteta turhaan. Niillä on joko taloudellisia tai terveysvaikutuksia. Esimerkiksi voidaan ottaa vesi. Yksilötasolla ja veden käyttöhetkellä on mahdotonta arvioida sen mahdollisia terveysriskejä vaikkapa kohonneiden mikrobiologisten tai kemiallisten arvojen vuoksi. Tämän vuoksi tarvitaan riittävän kattava ja osaava järjestelmä, joka takaa turvallisuuden, tulosten oikeellisuuden eli tuotteen hyvän laadun.

Tässä selvityksessä tarkastelun kohteena on ympäristöterveydenhuolto. Siihen liittyvät mittaukset palvelevat hyvinvointivaltion jokaista kansalaista erilaisia uhkia kohtaan. Hyvin organisoitu ja laadukas mittaustoiminta varmistaa sen, että eri muuttujiin liittyvä terveysriski on mahdollisimman pieni.

Itsestään selvää tulee olla, että mittausten tuottaminen on täysin luotettavaa, puolueetonta eikä se saa olla manipuloitavissa rahan tai minkään muunkaan syyn voimalla. Myös laadukkaan, luotettavan ja kattavan laboratorioverkoston edellytyksenä on luottamus kansallisiin instituutioihin ja standardeihin. Organisaatiossa ei saa olla ns. heikkoja lenkkejä. Asioiden pitää olla yhteismitallisia sekä toiminta yleisesti hyväksytyjen periaatteiden mukaista.

Mittaamista käsittelevä tieteenala, metrologia luokitellaan kolmeen osaan:

1. Tieteellinen metrologia: mittanormaalien ja niiden ylläpidon kehitystyö ja organisointi.
-

2. Teollisuusmetrologia: varmistaa teollisuustuotannossa ja – kehitystyössä olevien mittavälineiden toiminnan asianmukaisuuden.
3. Lakisääteinen metrologia: huolehtii sellaisten mittausten tarkkuustasosta, joilla on vaikutusta taloudellisten toimien läpinäkyvyyteen, terveyteen ja turvallisuuteen.

Metrologia kokonaisuudessaan pitää sisällään mm. varmennetut vertailumateriaalit, jäljitettävyyden ja kalibroinnin, referenssimenetelmät ja mittaasepävarmuuden. Suomi kuuluu Euroopan Unioniin ja sitä kautta meitä koskettavat monet EU-direktiivit ja niiden kansalliset täytäntöönpanot.

Yhteenvedona todetaan, että edellä mainituista asioista muodostuu se perusta, johon laboratoriotoiminta nojaa. Peruslähtökohtana on, että laadun tulee olla hyvää ja että laatua valvotaan. Tämä antaa oikeutuksen alalla toimimiseen. Suomessa MIKES (Mittatekniikan keskus) on vastuussa kansallisen mittanormaalijärjestelmän toteuttamisesta ja kehittämisestä. FINAS on Mittatekniikan keskuksen akkreditointipalvelu, joka toteaa päteviksi laboratorioita, tarkastuslaitoksia, sertifiointielimiä ja EMAS-todentajia. FINAS tekee myös erityisvaatimuksiin, esimerkiksi viranomaisten asettamiin vaatimuksiin perustuvia pätevyyden arviointeja.

4.1.3. Akkreditoinnit

EU:n valvonta-asetuksen 882/2004 mukaan elintarvikevalvontatutkimuksia tekevien laboratorioiden tulee olla akkreditoituja. Uuden elintarvikelain 39 §:n mukaan myös yrityksen omavalvontasuunnitelmassa edellytetyt näytteet on tutkittava hyväksytyssä, akkreditoidussa laboratoriossa.

Akkreditointi on pätevyyden toteamista. Se on kansainvälisiin kriteereihin perustuva menettelytapa, jonka avulla toimielimen pätevyys ja sen antamien todistusten uskottavuus voidaan luotettavasti todeta. Akkreditoinnin hakeminen on vapaaehtoista ja hakija voi itse määritellä toiminta-alueen, jolle se hakee akkreditointia.

Akkreditoitu laboratorio on laboratorio, joka on todettu muodollisesti päteväksi suorittamaan määrättyjä tai määrätynlaisia tehtäviä. **Akkreditoitu kalibrointilaboratorio** on toimielin tai sen osa, jonka tarjoamat jäljitettävät kalibrointipalvelut on todettu päteväksi akkreditointipäätöksessä määritellyssä laajuudessaan. **Akkreditoitu testauslaboratorio** on toimielin tai sen osa, jonka tietyin kokein suorittamat testit on todettu päteväksi akkreditointipäätöksessä määritellyssä laajuudessaan.

Kalibrointi- ja testauslaboratoriot on lueteltu MIKESin kotisivuilla www.mikes.fi. Sieltä löytyy muutenkin kattavasti lisätietoja aiheesta.

Suomessa laboratorioalalla on pääosin ollut halukkuutta pätevyyden osoittamiseen ja nimenomaan siten, että ulkopuolinen taho on sen varmentanut. Kuten aiemmin on todettu kuntalaboratoriot ovat vaikean tilanteen edessä tulevaisuuden ratkaisujen suhteen. Ne ovat aktiivisesti kehittäneet laatuaan mahdollisuuksiensa mukaan

ja yltäneet akkreditoituiksi yksiköiksi. Erääksi ongelmista on kuitenkin muodostumassa yksiköiden pieni koko ja laadun ylläpitäminen niissä. Akkreditoinnista aiheutuvat suhteelliset kustannukset riippuvat selkeästi laboratorion koosta.

Akkreditoinnin hinnoitteluperiaatteet on luettavissa yllä mainitun MIKESin kotisivulta.

Haastattelujen yhteydessä kuultiin merkittävässä määrin kritiikkiä akkreditointia kohtaan:

- *Arviointi ei ole tasapuolista eikä samaa vaadita kaikilta laboratorioilta.*
- *Akkreditointimaksua pidetään liian kalliina. Laboratoriosta riippuen kustannukset ovat useita tuhansia euroja vuodessa.*
- *Pienistä muutoksista joudutaan maksamaan kohtuuttomasti.*
- *Tarkastuskäyntejä tehdään liian tiheästi.*

4.1.4. Laboratoriopalvelut ympäristöterveydenhuollossa

Suomen väkilukuun suhteutettuna laboratorioita on maassa paljon. Ne ovat keskittyneet Etelä- ja Keski-Suomeen. Vain muutama laboratorio on Oulu-Joensuu akselin koillis- ja pohjoispuolella.

Suomessa toimivat laboratoriot voidaan jakaa periaatteellisesti kahdella tavalla, joko omistajan mukaan tai toiminnan mukaan. Muitakin jakoperusteita löytyy.

Omistajaperusteinen jako on hyvin selvä; laboratoriot ovat joko julkisia tai yksityisiä. Julkinen sektori on ollut ja on edelleen Suomessa erittäin vahva ja kattava. Yksityisyritteliäisyys laboratorioalalla on ollut suhteellisen pientä eivätkä kansainväliset ketjut ole aiemmin osoittaneet merkittävää mielenkiintoa Suomea kohtaan.

Julkinen sektori jakaantuu valtion ja kuntien laboratorioihin. Monilla valtion toimijoilla on keskuslaboratorion lisäksi alueellisia yksiköitä. Kunnan tai kuntayhtymän omistamat laboratoriot ovat aina olleet alueellisia; ne on tarkoitettu palvelemaan ensisijaisesti kuntalaisia, omaa kuntaa tai talousaluetta ja kunnan elinkeinoelämää. Niillä ei ole ollut sivupisteitä joitakin pieniä poikkeuksia ja kokeiluja lukuun ottamatta. Enemmistö kuntalaboratorioista on kuulunut kaupunkien hallintokunnan sisälle eli käytännössä hallinnollinen hierarkia on ollut seuraavanlainen: laboratorio – lautakunta – kaupungin hallitus – kaupungin valtuusto.

Yksityisellä puolella erityisesti elintarviketeollisuudessa useimmilla suurimmista yrityksistä on omat tuote- ja tuotekehityslaboratorionsa. Esimerkkeinä tästä ovat mm. Valio ja liha-alan suuryritykset. Tosin suuntana sielläkin ja ainakin keskikokoisissa yrityksissä näyttää olevan ulkoistaminen. Useita ulkoistamispäätöksiä on tehty muutaman viime vuoden aikana ja useita neuvotteluja on käynnissä. Erityisesti keskikokoiset liha-alan yritykset ovat tehneet sopimuksia paikallisen elintar-

vike- ja ympäristölaboratorion kanssa. Sopimuksen yhteydessä siirtyvät työt, laitteet ja yleensä ainakin osa henkilöstöstä.

Yksityiselle puolelle voidaan lukea myös yhdistyksien omistamat, esimerkiksi ve-siensuojeluyhdistysten laboratoriot.

Varsinaisia laboratoriotointaan keskittyviä yrityksiä on Suomessa noin kymmenen. Niihin kuuluu sekä kansallisesti että kansainvälisesti verkostoituen toimivia ketjuja. Lisäksi toiminnassa on perinteisiä ympäristöalan konsultointiliiketoimialaan kuuluvia laboratorioita sekä vain analytiikkaan keskittyneitä laboratorioita.

Laboratoriokenttää, erityisesti elintarvikealan tutkimusta ja tuotekehitystä täydentää vielä muutama tutkimuslaitoksen laboratorio (Maa- ja elintarviketeollisuuden tutkimuskeskuksen eli MTT:n ja Lihateollisuuden Tutkimuskeskuksen eli LTK:n laboratoriot sekä VTT).

Yrityspuolella toiminta-aktiviteetit ovat lisääntyneet ja sen myötä myös toimijoiden tai ainakin niiden toimipisteiden määrä on kasvanut. Myös ulkomaiset isot laboratorioyritykset ovat alkaneet osoittaa mielenkiintoa koko Skandinaviaa kohtaan. Ruotsalainen Analycen toimii useassa maassa ja myös Suomessa. Analycenin palveluvalikoima on erittäin laaja ja kattaa myös elintarvikeanalytiikkaa. Analycenillä on noin 400 työntekijää. Toimipisteitä heillä on Ruotsissa kuusi, Norjassa neljä sekä Tanskassa, Suomessa ja Puolassa kussakin yksi. Ympäristöpuolella Suomessa toimii kansainvälinen yhtiö SGS, jolla on maailmanlaajuisesti 42 000 työntekijää sekä noin 1000 toimipistettä ja laboratorioita. Haastatteluisissa selvisi, että ainakin joku muukin iso ulkomainen laboratorioketju on tehnyt tunnusteluja suomalaisiin kuntalaboratorioihin ostotarkoituksissa.

Jako viranomaistoimintojen ja palveluliiketoiminnan välillä on ollut viime aikoihin asti melko selvä. Ainakin EU:n eri vaatimukset, suositukset ja asetukset ovat lisänneet avoimuutta ja markkinaehtoisuutta. Toisaalta säästötoimet valtiohallinnossa ja kunnissa ovat sekoittamassa kenttää ja edesauttamassa laboratorioskentän hajaantumista.

Laboratoriopalvelujen tarjoajista ei ole pulaa; kapasiteettia maassa on runsaasti yli tarpeen. Joissain erityistapauksissa palvelua saattaa löytyä vain muutamasta laboratorionostajasta, mutta tarvittaessa kaikki palvelut löytyvät kuitenkin Suomesta. Lähes monopoliasemassa olevia toimintoja on joitakin joko osaamisen tai toiminta-alueen takia. Esimerkkinä tästä ovat geenitekniikalla muunnetut elintarvikkeet (GMO) ja säteilytettyjen elintarvikkeiden toteaminen. Koko prioriteettiainelistan (liitteenä) tai taudinaiheuttaja- eli patogeenimikrobiosaajia on melko vähän tai ei juuri ollenkaan kuntalaboratorioissa tai yksityisellä puolella.

4.2. Elintarvike- ja ympäristöalan laboratoriot

Kaiken kaikkiaan Suomessa on yli 100 elintarvike- ja ympäristöalan laboratoriota. Kuntalaboratoriot ovat tämän joukon suurin yksittäinen ryhmä. Lukumäärä on suuri asukaslukuun, mutta vain osittain etäisyyksiin suhteutettuna. Elintarvikevirasto pitää ko. listoja yllä. Lisäksi KTTK ylläpitää EY 1774/2202 mukaista hyväksytyjen laboratorioiden listaa (määräaikainen, 2 vuotta).

Elintarvike- ja ympäristöalan laboratoriokenttä muuttuu nopeasti. Vuoden 2006 alussa Suomen laboratoriokenttä arvioidaan seuraavaksi :

Laboratorioryhmä omistus pohjan perusteella	Lukum.	henkilöä yht.	Huomioita
Kuntalaboratoriot, omistajina kunnat, kuntayhtymät, sairaanhoitopiirit tms.	38	480	Yleensä nettobudjetoituja, voimakkaasti tuettuja
Kuntien liikelaitoksina toimivat laboratoriot	0	0	vaikea välimuoto
Kuntien omistamat osakeyhtiömuotoiset laboratoriot	1	27	Lahti
Yksityiset elintarvike- ja ympäristölaboratoriot	10	200	Kasvava ryhmä. Kasvaa lähinnä ostamalla kuntalaboratorioita.
YM:n hallinnoimat laboratoriot	7	n. 100	keskittämisaatuksia
Muut valtion laboratoriot	11	n. 2700	karkea arvio, laboratoriokytkös
Oppilaitosten laboratoriot	10	n. 100	karkea arvio
Elintarviketeollisuuden laboratoriot	20	n. 500	teurastamot, elintarviketeollisuus. Ulkoistamisia
Vesilaitosten laboratoriot			pieniä, vain käyttövalvontaa
Vesiensuojeluyhdistysten laboratoriot	6	n. 50	
Yhteensä	n 100		

4.2.1. Kunnallisen laboratoriotoiminnan taustaa

Kuntalaboratorioiden perinteinen ja alkuperäinen tehtävä oli toimia terveydensuojelun hallinnonalassa tehden kuntalaisia palvelevaa tai lakien perusteella olevaa palveluanalytiikkaa, mutta ei liiketoimintaperiaatteella. Ympäristöterveydenhuolto on täyttänyt jo useimmilla paikkakunnilla 100 vuotta ja se kuuluu kuntien vanhimpien lakisääteisten tehtävien joukkoon. Laboratoriotoiminta on vähän nuorempaa; Helsingin laboratorion on yltänyt ensimmäisten joukossa 100 vuoden ikään, Lahden laboratorio on 91 vuoden ikäinen. Yksityiseltä puolelta voisi mainita AnalyCen Laboratoriot Oy:n, joka jatkaa kaupungin elintarvike- ja ympäristölaboratorion perinteitä yli 100 vuoden takaa.

Peruslähtökohta on aina ollut riskien hallinta ja ennakointi. Analytiikka on auttanut monessa asiassa aikaansaamaan parannuksia ja kehitystä. Näin ollen myös riski mm. suuriin epidemioihin on pienentynyt. Monien laboratorioiden toiminta on lähtenyt liikkeelle maidontarkastuksesta ja kehittynyt siitä edelleen. Tämän jälkeen myös lihaa, elintarvikkeita ja vettä on alettu tutkimaan tarkemmin. Homealtistuminen on yhä yleisempää ja siihen liittyvät tutkimukset on liitetty palvelualikoimaan. Viranomaiset ovat valvoneet edellä mainittuja asioita ja näin kansalaisten perusturvallisuutta on tältä osin taattu. Laboratoriot ovat olleet ja ovat edelleen merkittävässä roolissa yksilön ja elinympäristön terveydensuojelussa, ympäristöterveydenhuollossa, jonka tavoitteena on ihmisten ja eläinten terveyden suojeleminen elinympäristössä vaikuttavilta haitallisilta tekijöiltä.

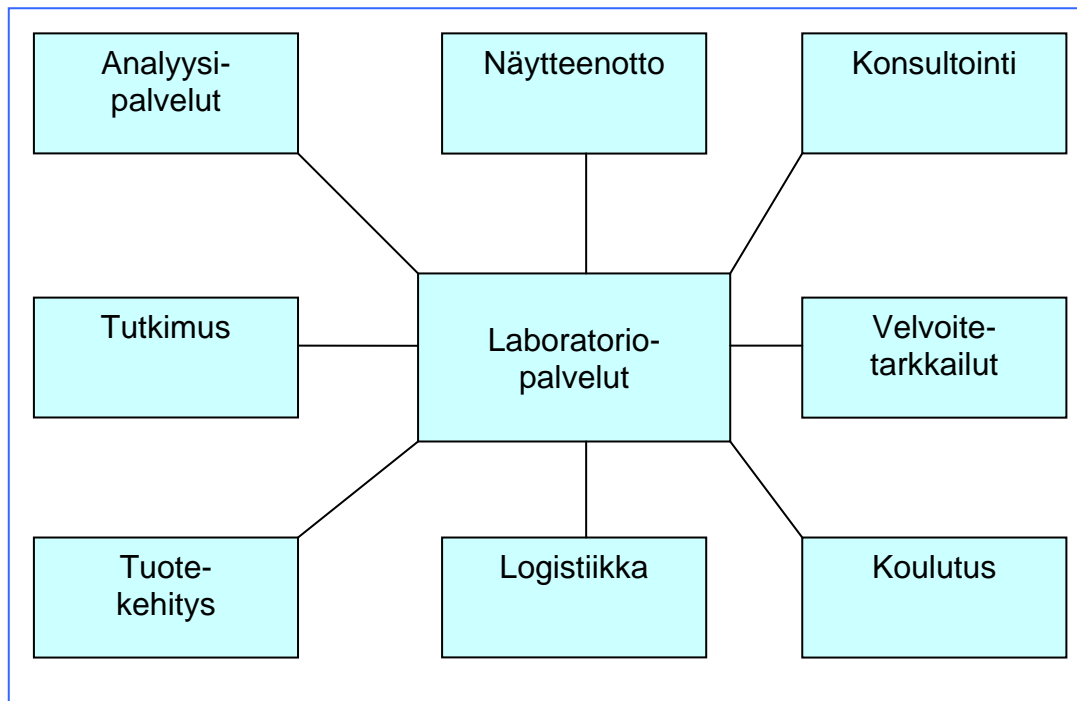
Kuntalaboratoriot ovat aina pitäneet yhtä, tehneet avointa yhteistyötä keskenään ja toimineet vahvana lenkkinä ympäristöterveydenhuoltoon liittyvässä valtion ja kuntien välisessä yhteistyössä.

Ensimmäinen kuntalaboratorioihin kohdistunut muutosalto oli 1990-luvun alkupuolen lama ja siitä selviytyminen. Tällöin ei kuitenkaan vielä kyseenalaistettu kuntasektorin toimintatapoja eikä peräänkuulutettu tämän päivän tehokkuutta.

Laadullisia vaatimuksia kiristettiin 1990-luvulla merkittävästi. Tästä aiheutui sekä toiminnallisia paineita että kustannuksia. Lisäksi EU on tuonut mukanaan monia muospaineita, mm. markkinaehtoisuuteen, kilpailuttamiseen ja hyväksyntään. EU:n myötä tulivat myös vaatimukset yhtenäisistä käytännöistä koko Euroopan alueella. Tällöin kuntalaboratoriot lähtivät ennakkoluulottomasti liikkeelle analytiikan laadun nostamiseksi. Akkreditointiin ja sertifiointiin tähtäävää toimintaa tehtiin jopa analytiikan kustannuksella. Markkinointi ja näyttemäärän kasvattaminen jäivät toissijaiseksi tavoitteeksi.

4.3. Tuotteet ja palvelut

Seuraava kuva esittää laboratoriopalvelujen sisältöä. Varsinainen ydintuote, laboratoriopalvelu jakautuu moneen oheispalveluun. Selvityksen perusteella näyttää siltä, että palveluidensa tuotteistamisessa julkinen sektori laahaa selvästi jäljessä modernin palvelujen markkinoinnin ja tuottamisen alueella. Se ei ole segmentoinut asiakkaitaan, vaan pyrkii palvelemaan alueellaan mahdollisimman kattavasti. Sillä ei ole riittävän hyvin pohdittua ja toteutettua strategiaa, ei riittävää kustannuslaskentaa eikä hinnoittelujärjestelmää. Laboratorioilla ei ole omaa markkinointisuunnitelmaa eikä markkinointibudjettia eikä markkinointia tai myyntityötä tehdä määrätietoisesti eikä asiakaslähtöisesti harvoja poikkeuksia lukuun ottamatta. Esimerkkinä tästä ovat mm. laboratorioiden kotisivut, esitteistö ja muut viestintäaktiiviteetit.

Yllä oleva kaavio osoittaa tämän päivän laboratoriotoiminnan moninaisuuden; menestymiseen vaaditaan lähes kaikki osa-alueet tai ainakin yhteistyö, joka pitää niitä sisällään. Perustehtäväksi voidaan katsoa analyysipalvelut. Näytteenotto on kehittynyt kautta vuosien ja se kuuluukin monen laboratorion palveluvalikoimaan. Sitä myös myydään palveluna. Maksullista, katteellista konsultointia ei kuntalaboratorioissa juurikaan tehdä. Yleensä niiden antamasta neuvonnasta ei veloiteta. Konsultointi palvelee omaa hallintokuntaa, yrityksiä ja yksittäisiä kuluttajia.

Mitä suurempi kuntalaboratorio, sen enemmän sillä on yleensä yrityskontakteja. Näistä valtaosa on laboratoriopalveluihin liittyviä asiakassuhteita. Pienten yksiköiden on lähes mahdotonta toteuttaa tutkimustoimintaa. Harvat kuntalaboratoriot ovat ylipäättään mukana missään tutkimushankkeissa; suurimmissa kuntalaboratorioissa, yksityisissä ja yritysten omissa laboratorioissa saattaa kuitenkin olla merkittävästi esimerkiksi TEKES-rahoitteista tutkimusta.

Velvoitetarkkailut ovat erittäin kilpailtu kokonaisuus. Yleensä sillä ymmärretään vesistöihin liittyviä kokonaisuuksia.

Liiketoimintaan liittyvissä asioissa yksityiset laboratoriot ovat selvästi kuntalaboratorioiden edellä. Tuotteistaminen on siellä arkipäivää. Liiketoiminnan suunnittelu ja liiketoimintaosaaminen ovat aivan eri tasolla. Taloudelliset tavoitteet ovat merkittävänä, mutta eivät sielläkään ainoana toiminnan suunnan näyttäjänä. Yksityisomisteiset laboratoriot pyrkivät keskittymään nyt ja tulevaisuudessa ilmeisesti nykyistä enemmän ydinliiketoimintaansa. Muut toiminnot ulkoistetaan. Tilanne on hyvin ymmärrettävä, yrityksen päätehtävä on toimia kannattavasti ja tuottaa voittoa omistajille. Kuntalaboratorioiden lähtökohta on ollut eri – päätehtävä on ollut tuottaa palveluja ja vielä lähellä toimijoita ja kuluttajia.

Yleistä analyysivalikoimasta

Kuntalaboratorioiden analyysivalikoima on hyvin laaja. Länsi-Suomen lääninhallituksen vuonna 2005 teettämän selvityksen mukaan laboratorioilla oli keskimäärin 47 akkreditoitua menetelmää. Koska laboratorioiden keskikoko on hyvin pieni, useaa menetelmää käytetään vain harvoin. Laboratorioiden tilastoista ilmenee, että moni pieni laboratorio on tehnyt huomattavan määrän analyysistään vain keran edellisen vuoden aikana. Yksikkökoon suurentaminen ja toimiva työnjako takaisivat huomattavasti suuremman volyymin harvinaisimmillekin analyysille. Sitä kautta ammattitaidon ylläpito ja kehittyminenkin varmistuisivat.

Säteilyvalvonta

Puolustusministeriön strategiassa yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen turvaamiseksi sanotaan, että 'Säteilyvalvonnan automaattisen mittausverkon ja laboratorioverkon mittausvalmius varmistetaan kaikissa olosuhteissa turvaamalla poikkeavan säteilytilanteen havainnointi- ja analysointilaitteistojen sekä mittaus tietojen välityksen asianmukainen laitekanta sekä laboratorioiden riittävä ja asianmukainen infrastruktuuri'.

Kunnallisten elintarvike- ja ympäristölaboratorioiden muodostamalla mittausverkostolla on tärkeä osuus tehtäessä laskeumatilanteen arvioita ja seuranta. STUK on hankkinut noin 50:lle kunnalliselle laboratoriolle elintarvikkeiden radioaktiivisuuden mittauksiin sopivat laitteistot ja kouluttanut henkilöitä tekemään laskeumatilanteen elintarvikemittauksia. Vuosien varrella laboratoriot ovat kuitenkin vähentyneet, lopettaneet toimintansa tai yksityistyneet. Tällä hetkellä mittausverkostoon kuuluu noin 45 laboratoriota. Niiden laitteistot on juuri uusittu tai niitä ollaan parhaillaan uusimassa. Verkoston ylläpitäminen on hankalaa laboratorioissa jatkuvasti tapahtuvien muutosten takia. Toiminnan pitäisi olla jatkuvaa, jotta mittauksen tekemiseen tarvittava tietotaito säilyisi laskeumatilanteiden varalta. Laitteistojen uusimisen yhteydessä STUK on kiinnittänyt huomiota ja toivonut useamman kunnan yhteistyötä valmiuden ylläpitämiseksi. Kunkin mittauslaitteiston käyttöä koskevassa sopimuksessa määritellään mukana olevat kunnat. On todettava, että STUK sijoittaa mittauslaitteistoja myös yksityisiin laboratorioihin.

Muut laboratorioiden tarjoamat palvelut

Varsinaisen laajan analyysivalikoiman lisäksi laboratoriot ovat pyrkineet laajentamaan toimintaansa erityisesti osana kunnan elinkeinopolitiikkaa. Maassa on useita elintarvikealan klusteria ja laboratoriot tarjoavat palvelujaan niille. Käytännössä tämä on kuitenkin yleensä pääasiassa normaalia paikallista laboratoriopalvelua, mutta joskus myös konsultoivaa toimintaa, tuotekehityksen tukea ja koulutustakin.

Monet laboratoriot ovat alkaneet suorittaa näytteidenottoa sekä yrityksille että omavalvontana. Tarjouskilpailuihin osallistutaan aktiivisesti ja palveluja halutaan myydä yksityissektorille.

Taloudellisen paineen alla osa laboratorioista, eivät kuitenkaan läheskään kaikki, on pyrkinyt hakemaan uutta liikevaihtoa ja tekemistä kunta- tai kuntayhtymärajojen ulkopuolelta. Tämä on johtanut kuntalaboratorioiden keskinäisen kilpailun lisääntymiseen. Asiantuntijapalveluiden myyntiä pyritään lisäämään. Tutkimustoiminnassa ja koulutusyhteistyössä on käynnissä monia hankkeita.

Kunnallisten laboratorioiden verkostot

Laboratorioalalla alihankintatoiminta ja verkostoituminen ovat hyvin yleisiä huolimatta siitä, että palveluvalikoimat ovat laajat. Kuntakentän vuosien yhteistyö, hyvät henkilösuhteet ja avoin toimintamalli ovat luoneet sille kestävä perustan. Yhteistyön avulla on kyetty tarjoamaan laajempia ja asiantuntevampia kokonaisuuksia yhdestä pisteestä. Yhteistyötä ja alihankintatoimintaa on jonkin verran myös kunnallisten ja yksityisomisteisten laboratorioiden kesken.

Yhteistyössä, verkostoitumisessa, työnjaon kehittämisessä on kuitenkin hyvin paljon potentiaalia. Laboratorioita on Suomessa liikaa. Kaikille niistä ei löydy pitkän päälle maksajaa. Keskittyminen suurempiin yksikköihin on vasta alussa.

Labranet on 1997 perustettu vapaaehtoinen laboratorioverkosto, johon aluksi kuulivat seuraavat kuntalaboratoriot: Helsinki, Lahti, Tampere, Imatra, Joensuu, Kuopio, Pietarsaari ja Oulu. Yrityskauppojen myötä Tampere ja Imatra ovat yhdistyksen sääntöjen mukaisesti eronneet siitä. Labranet-verkoston taustalla on laboratorioiden johdon näkemys laboratoriotoimintaan kohdistuvista muutospaineista ja uhista. Verkosto on pyrkinyt aktiiviseen yhteistyöhön ja jopa työnjakoon ja erikoistumisiin. Käytännössä tavoitteita ei kuitenkaan ole läheskään saavutettu. Yhtenä syynä tähän on kuntasektorin hidas päätöksenteko sekä toisistaan paljonkin poikkeavat käsitykset siitä miten yhteistyö ja mahdollinen yhdistyminenkin olisi pitänyt toteuttaa, jotta kokonaisuudesta olisi tullut elinvoimainen.

4.4. Laboratoriopalvelujen markkinointi

Markkinoinnin näkökulmasta laboratoriokenttä jakautuu selkeästi kahteen osaan: markkinaehdoilla toimivaan yksityiseen ja keskimäärin varsin passiiviseen kuntakenttään. Kuntakentän organisaatioista puuttuvat lähes kokonaan markkinointiin tai myyntiin liittyvät nimikkeet. Siellä ei paria poikkeusta lukuun ottamatta ole markkinointisuunnitelmaa, markkinabudjettia, ei markkinointipäällikköä eikä myöskään riittävää markkinointiosaamista.

Yksityisten laboratorioiden markkinointipanostuksiin verrattuna kuntalaboratoriot toimivat hyvin vaatimattomasti. Käytäntönä on ollut, että näytteet ovat tulleet laboratorioon enemmän tai vähemmän itsestään selvyytensä, esimerkiksi terveystuomina. Lisäksi markkinointi on mielletty yritystoimintaan kuuluvaksi eikä se näin ollen kuulu kuntasektorille. Tilanne on muuttunut siinä määrin, että ainakin suurimmat kuntalaboratoriot pyrkivät tiedottamaan palveluistaan entistä aktiivisemmin. Tämä tapahtuu usein suoramarkkinoinnin avulla. Markkinointia,

varsinkin markkinointiviestintää on tehty myös yhteistyössä. Esimerkkinä tästä ovat Labranet-verkoston yhteiset ilmoitukset ja messuesiintymiset.

4.5. Palveluiden tuottaminen ja välineistö

Tarvittava analyttinen osaaminen jakaantuu ns. bulkkimäärityksiin (esim. ravinteet, pH, johtokyky jne.) sekä erikoisanalytiikkaan (esim. PAH, pestisidit, liuotteet). Useimmat kuntalaboratoriot suoriutuvat hyvin perusanalytiikasta ja erikoisanalytiikka teetetään muualla, mikäli se liittyy samaan toimeksiantoon. Useimmille kuntalaboratorioille on vaikeaa tai lähes mahdotonta nousta erikoisanalytiikan osaajaksi, koska laboratoriot painiskelevat säästöjen kanssa. Vuosia jatkuneen säästökauden aikana tekniikka on päässyt vanhenemaan ja laboratorioiden kilpailukyky on sen mukana laskenut.

Useimpien kuntalaboratorioiden toimitilat ovat erinomaisessa kunnossa. Ne sijaitsevat melkein poikkeuksetta hyvin keskeisellä paikalla. Tiloja on yhteen laskien paljon ja usein ne ovat markkinahinnoin arvioituina ja toimintaan suhteutettuina hyvin kalliita.

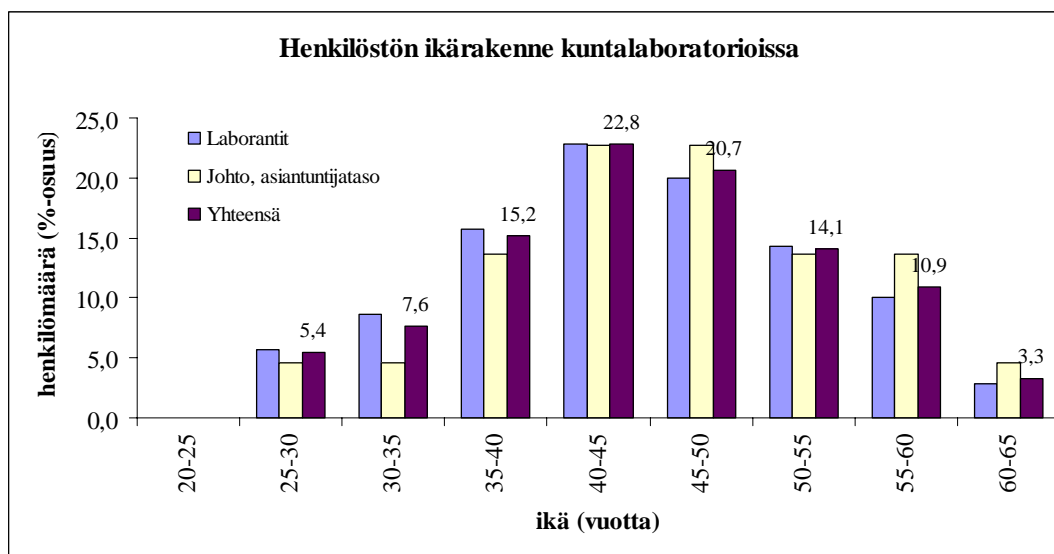
Menestyminen avoimessa kilpailutilanteessa edellyttää useimmilta kuntalaboratorioilta merkittävää, hyvin osuvaa panostusta tekniikkaan, erityisesti automaatioon ja tietotekniikkaan sekä samanaikaiseen koulutusohjelmaan. Tämän jälkeen tarvitaan paljon tekemistä, jotta kehityspanostukset ja investoinnit saadaan kannattaviksi.

7.6. Henkilöstö ja osaaminen

Ikäjakautuma ja vaihtuvuus

Laboratorioiden henkilöstön on suhteellisen ikääntynyt ja työvoiman vaihtuvuus on ollut erittäin pientä kuntalaboratorioissa. Monien laboratorioiden säästöohjelmat ovat myös estäneet uuden tiedon ja osaamisen hankinnan aktiivisen rekrytointipolitiikan avulla. Vaikka tässä selvityksessä mainitaan useaan kertaan maassa oleva laboratoriotuotannon ylikapasiteetti, se ei kuitenkaan merkitse sitä, että yksittäisissä laboratorioissa laiskoteltaisiin. Valtaosa henkilöstöstä on osaavaa, aikaansaavaa, joustavaa ja sitoutunutta. Henkilöstö tietää tulevaisuuteensa kohdistuvat paineet. Jaksaminen yhdistettynä uusiin haasteisiin tuo mukanaan uusia ongelmia.

Seuraavassa kaaviossa on esitetty laboratoriohenkilöstön jakautuminen eri ikäryhmiin kuntalaboratorioissa.

Henkilökunta on keskimäärin iäkstä, mutta ei kuitenkaan ole niin lähellä eläkeikää, että luonnollisesta poistumasta tulisi riittävän nopeasti helpotusta nykyisiin säästövaatimuksiin, joiden edessä useimmat kuntalaboratoriot ovat. Mikäli merkittäviin supistuksiin joudutaan, tietää se väistämättä myös merkittävää uudelleen koulutusohjelmaa työtä vaille jäävälle laboratoriohenkilökunnalle. Kunnat pystyvät sijoittamaan suoraan muualla vapautuviin tehtäviin vain laboratorioden toimistohenkilökunnan sekä laitos- ja välinehuollon henkilökuntaa.

Koulutus ja osaamisen johtaminen

Laboratorioalan osaaminen jakautuu satoihin pieniin erityisosaamisiin palveluiden tuottamisen alueella. Laatujärjestelmissä määritellään varsin tarkoin henkilötasolla, kenellä on oikeus mihinkin tutkimukseen. Tällä taataan tulosten oikeellisuus ja vastuukysymykset ovat hyvin selkeitä. Samalla kuitenkin joustavuusvaatimukset aiheuttavat ongelmia. Varahenkilöitä ei voi pienissä organisaatioissa olla riittävästi. Kausivaihteluiden tasoittaminen on vaikeaa ja joustavuus kärsii.

Paineet säästöihin aiheuttavat sen, että koulutusmäärärahat ovat vaatimattomat. Näin ollen aletaan jäädä jälkeen vaatimustasoista sekä mahdollisuuksista vastata asiakaskunnan uusiin haasteisiin.

Kuntalaboratorioiden henkilöstön osaamisen painopiste on siis selkeästi substanssissa. Ne tutkimukset, joita on aina tehty, osataan tehdä. Lainsäädäntö tunnetaan hyvin ja osaaminen onkin perustunut pitkälti siihen. EU:n myötä kuitenkin myös lainsäädäntö elää ja direktiivien myötä Suomen on toteutettava kansallisesti uusien vaatimusten mukaiset tehtävät. Tämä vaatii aktiivista seuraamista ja panostamista vaadittuihin uusiin asioihin.

Yhtenä osaamisen kehittämisen haasteista on nähtävä liiketoimintaan liittyvien osaamisten kehittäminen. Ainakin johtoryhmätasolla on panostettava strategiseen

suunnitteluun, markkinointiin ja talouteen. Tarvitaan selkeä suunnitelma, osamiskartoitukset ja koulutusohjelmat niiden toteuttamiseksi.

Oppilaitokset ja opiskelijat

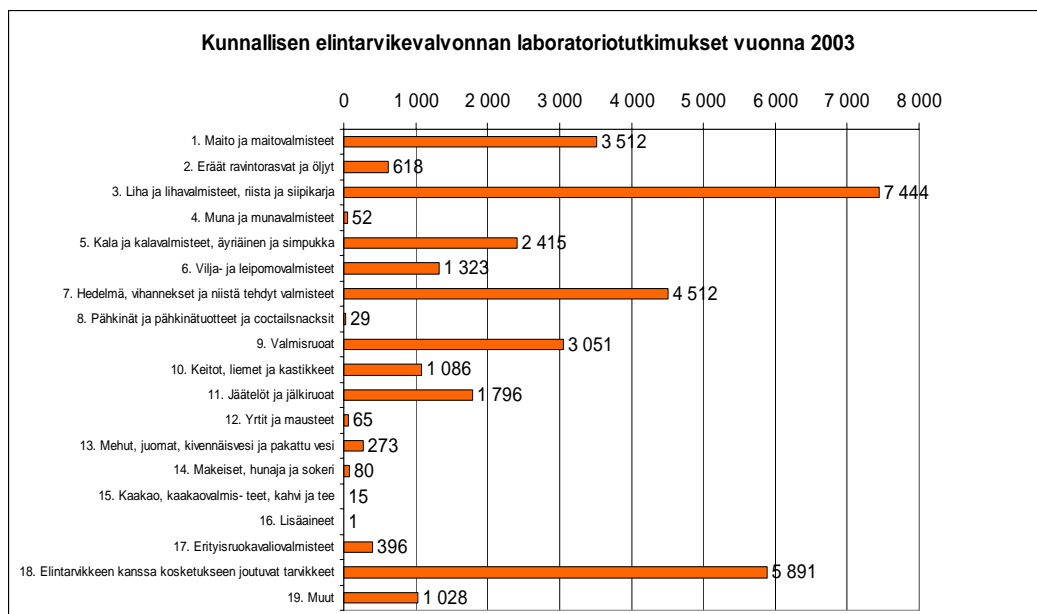
Kuntalaboratorioilla on yleensä hyvät suhteet paikallisiin oppilaitoksiin. Harjoittelupaikkoja tarjotaan. Aktiivinen yhteistyö koulutustahojen kanssa sopii kuitenkin varsin huonosti yhteen tehokkaan laboratoriotoiminnan kanssa. Yksittäisiä poikkeuksia lukuun ottamatta laboratorioiden johto näyttää olevan asiasta varsin yksimielistä.

Laboratorioiden ja koulutusorganisaatioiden pitäisi pystyä optimaaliseen, pitkän aikavälin kanssakäymiseen. Laboratorion tulisi olla houkutteleva kohde, jossa käytännön osaamista on paljon ja näin ollen se kiinnostaisi opiskelijoita. Laboratorioilla pitäisi olla ajanmukaista toimintaa, johon olisi mahdollista kytkeä alan opinnäytetöitä. Nyt kumpikaan vaihtoehto ei oikein toimi – oppilaitoksista ei saada viimeisintä tietoa eikä laboratorioilla ole vastavuoroisesti antaa opiskelijoille käytännön laboratoriorutiineja yhdistettynä tutkimuksellisiin haasteisiin.

4.7. Näytteiden määrä ja laatu

Palveluanalytiikan volyyymi tulee pysymään Suomessa euromääräisesti lähes samana lähivuosien aikana. Keskusteluissa volyymikasvun mahdollisuuksia nähtiin lähinnä lopettamisten tai kilpailutilanteisiin liittyvissä tilanteissa. Elintarvikeviraston mukaan elintarvikenäytteiden analyysimäärissä on kuitenkin merkittävää lisäämisen tarvetta.

Seuraavassa kaaviossa on esitetty elintarvikevalvonnan tutkimusten jakautuminen vuonna 2003. Vuosina 2004 ja 2005 määrät ovat pysyneet jokseenkin ennallaan. Uusi lainsäädäntö ja Suomen elintarviketeollisuuden kilpailukyky ja sen vahvistaminen edellyttävät kuitenkin määrrien lisäämistä. Hyvä, koko maan kattava toiminta arviolta kolminkertaistaisi näytteiden ottomäärän tasolle 100 000 näytettä vuodessa.

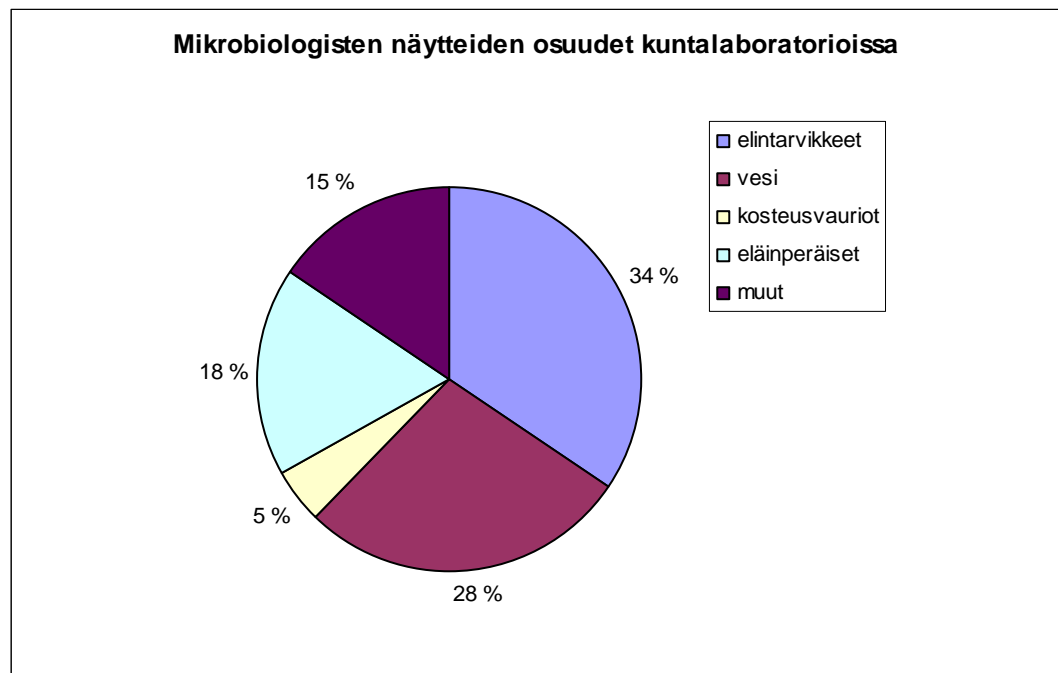

Analyysitarpeet tulevat tarkentumaan ja paineita kohdistuu ”turhien mittaamisten” vähentämiseen. Jossain määrin ongelmana on turhan mittaamisen määrittäminen. Sellaiseksi voidaan kuitenkin luokitella pitkällä aikavälillä kannattamattoman laadun ylläpito.

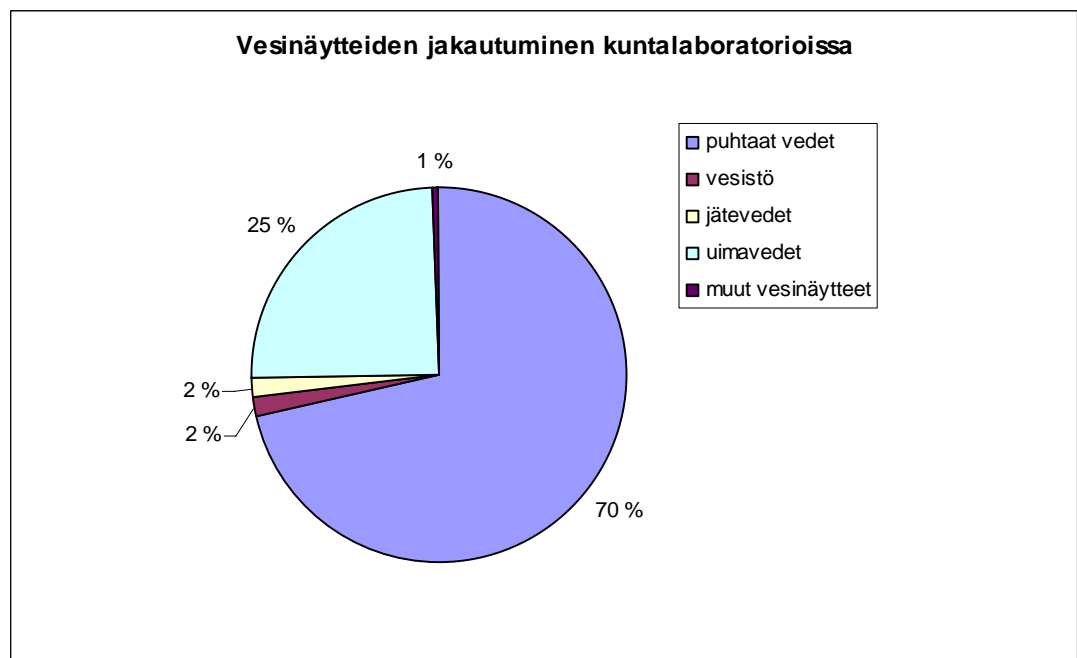
Erilaiset on-line tyyppiset analysaattorit tulevat lisääntymään jatkossa. Suomessa tulee lisäksi kahdensuuntaisia paineita; toisaalta eri yhdisteryhmien erittäin pienten pitoisuuksien määrittäminen, joka voidaan myös tulkita joskus turhaksi ja toisaalta uusien yhdisteryhmien selvittäminen. Löytyykö sitä ympäristöstä ja altistuuko ihminen siihen.

Kuntalaboratorioissa tutkitaan vuosittain noin 400 000 näytettä ja niistä tehdään noin 1,5 miljoonaa analyysiä. Lukumäärään on arvioitu mukaan myös ne laboratoriot, jotka eivät ole vastanneet kyselyyn.

Seuraavissa kaavioissa on esitetty näytteiden jakautumista kuntalaboratorioissa.

Vesinäytteiden osuus vaihtelee suuresti laboratoriokohtaisesti. Niitä on 8 – 70 % koko näytemäärästä. Laboratorioiden kannalta vesinäytteet ovat taloudellisesti varsin merkittävä ryhmä ja niiden jakautuma seuraavassa.

Sisäilmanäytteitä analysoidaan erittäin vähän kuntalaboratorioissa. Se johtuu sekä osaamisen että laitteistojen puutteesta. Potentiaalia ja tarvetta sekä ennaltaehkäisyyn että analytiikkaan on paljon: STM on arvioinut huonon sisäilman johdosta menetettävän 0,5 – 1,5 miljardin euron arvoinen työpanos vuosittain.

5. TALOUDELLISET LÄHTÖKOHDAT

5.1 Koko ja kannattavuus

Suomen ympäristö- ja elintarvikelaboratoriokenttä jakautuu kannattavuudeltaan yksittäisiä poikkeuksia lukuun ottamatta kahteen leiriin: kannattaviin yksityisomisteisiin ja kannattamattomiin kuntaomisteisiin laboratorioihin.

Valtionhallinnon alaisten ympäristö- ja elintarvikealaan liittyvien laboratorioiden yhteen laskettu henkilömäärä on selvästi suurempi kuin kuntalaboratorioiden ja yksityisomisteisten laboratorioiden henkilömäärä yhteensä. Tässä selvityksessä ei kuitenkaan ole puututtu niiden mahdolliseen tehottomuuteen tai päällekkäisyyteen muutoin kuin haastatteluihin perustuvien arvioiden pohjalta. Numerotietoa niistä ei ole kerätty.

Länsi-Suomen lääninhallituksen selvityksen mukaan kuntarahoitus on keskimäärin noin 50 % laboratorion kustannuksista, enimmillään 80 % pienimmillään 31 %. Tässä selvityksessä laboratorioilta kerätyt luvut osoittavat jonkin verran parempaa tulosta. Eroa selittää se, että koko maan kattavassa selvityksessä on mukana muutama suurehko ja keskimääräistä selkeästi kannattavampi laboratorio.

Kuntalaboratorioilta saatiin yhteensä 31 vastausta ja niiden mukaan

- o tuotot olivat yhteensä 12,3 milj. euroa ja
- o kulut yhteensä 18,5 milj. euroa

Tulot kattoivat siis 66,5 % laboratorioiden kustannuksista. Kun mukaan otetaan ne laboratoriot, jotka eivät vastanneet kyselyyn, voidaan arvioida, että kuntien yhteen laskettu tuki laboratorioille oli noin 8,0 milj. euroa vuonna 2004. Lukua ei voida pitää kansallisesti suurena, mutta se jakautuu hyvin epätasaisesti kuntien ja viime kädessä veronmaksajien maksettavaksi.

Vesien suojeleuyhdistysten laboratoriot toimivat omillaan ja yksityiset laboratoriot tuottavat voittoa tai ainakin pitkällä aikavälillä niiden suunnitelmissa on kannattava toiminta.

Kunnallisten laboratorioiden kannattavuuden objektiivinen vertailu tuloslaskelmien perusteella on vaikeaa. Osa niille annettavasta tuesta on kunnan elinkeinopoliittista tukea elintarviketeollisuudelle, maataloudelle ja niistä ainakin maitotiloille ja osa kohdistuu koulutuksen tukemiseen. Perittävät hinnat eivät välttämättä vastaa lähellekään analyysikustannuksia. Mukana on jopa täysin veloitusettomia palveluja. Kunnat joutuvat usein pitämään palveluvalikoimissaan kannattamattomia, hyvinkin harvoin käytettäviä menetelmiä. Tässä suhteessa yksityissektori voi toimia huomattavasti laskelmoivammin, enemmän talouden ohjaamana.

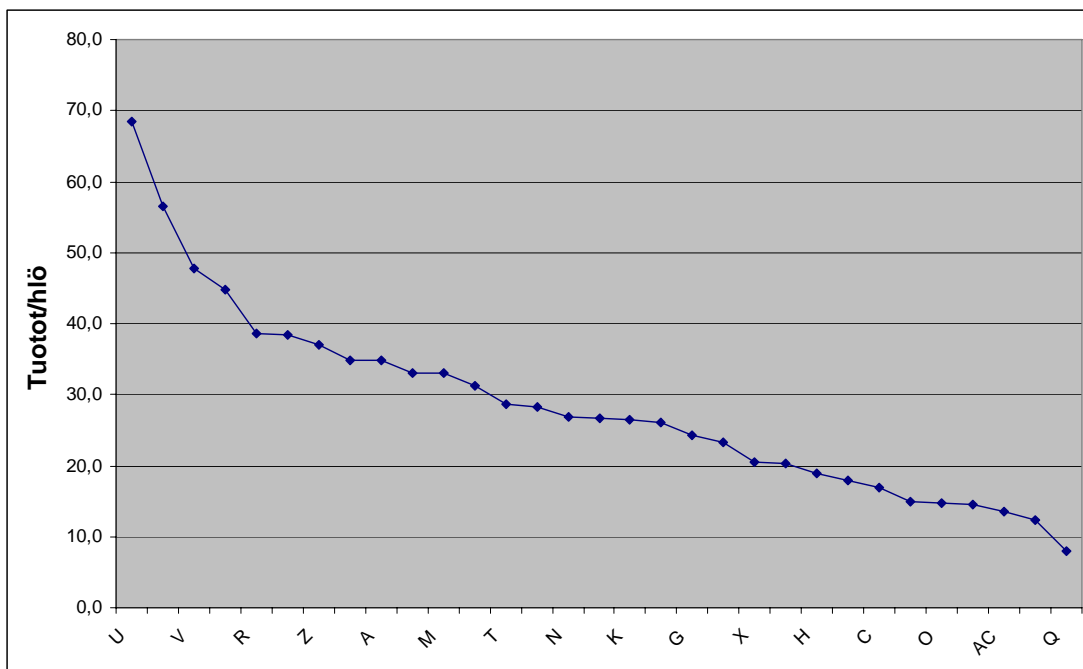
Kunnat kuten yksityisetkin laboratoriot saattavat kapasiteettinsa täyttämiseksi, riittävän työmäärän takaamiseksi ottaa joitakin kauppoja selvästi alle tuotantokustannusten.

Kuntalaboratorioiden toimitilat saattavat olla käyttöön huonosti sopivia, kohtuuttoman suuria tai kalliita. Joskus kunta ei taas peri niistä vuokria lainkaan. Usein tilojen osalta päätöksenteko ei ole pitkäjänteistä ja tarkoituksenmukaista, laboratorio saattaa olla muuttamassa juuri uusiin tiloihin ja silti lopettamisuhka on päällä.

Kuluerien kohdistamisessa saattaa olla epäselvyyksiä: investointimenoja saatetaan kirjata suoraan tuloslaskelmaan, tilinpäätösostoja tehdään, tase on hyvin epäselvä tai useimmiten sitä ei ole tehty lainkaan, poistoja ei kirjata, pääomakustannukset puuttuvat eikä niitä siis huomioida hinnoittelussakaan jne.

5.2 Henkilöstökulut

Henkilöstökulut ovat kaikissa laboratorioissa selkeästi suurin yksittäinen kuluerä kuten lähes aina palveluyrityksissä. Kuntalaboratorioissa niiden osuus ylittää yleensä liikevaihdon. Seuraavassa kaaviossa on esitetty kuntalaboratorioiden tuotot vuodessa henkilöä kohden. Jokainen piste vastaa yhtä laboratoriota.

Keskimäärin laboratoriotyöntekijän vuotuinen kustannus sivukuluineen on noin 35 000 euroa. Tämä merkitsee sitä, että selvityksessä mukana olevista laboratorioista vain 4 – 10:llä laboratorionliiketoiminnalla liikevaihto ylittää henkilöstökustannukset.

Henkilöstökulujen suhteellisen suuruuden takana on paljon liikevaihtoon kohdistettavaa kritiikkiä: ilmaispalveluja, alihinnoittelua, monipuolisten valmiuksien ylläpitoa jne. Ongelmaa ei kuitenkaan kyetä ratkaisemaan liikevaihtoa kasvattamalla kuin pieneltä osin.

Henkilöstökustannusten suuruuden takana voi olla mm. seuraavanlaisia syitä

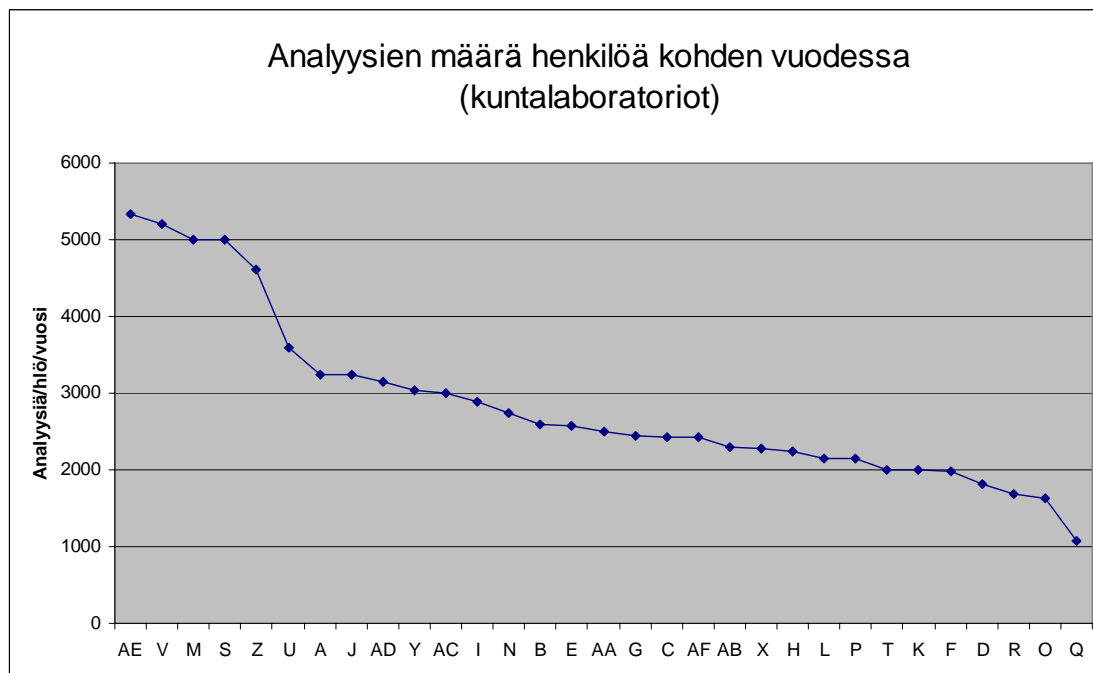
- Laatu on ollut paljon taloutta merkittävämpi ohjaava tekijä. Palvelut on pyritty tekemään hyvin ottamatta huomioon minkäänlaisia tehokkuuslukuja.
- Sarjat ovat pieniä tai puuttuvat kokonaan
- Matala automaatioaste
- Omistajataho ei ole esittänyt tarvetta supistuksiin
- Kausivaihtelu, jonka tasaaminen on vaikeasti hallittavissa.
- Joustamattomuus työtehtävien tai ajankäytön suhteen
- Osaamisen rajallisuus, joka rajoittaa tiimiytymistä
- Kuntasektorin muita lyhyemmät vuosityöajat
- Henkilöiden vaihtamisen vaikeus ongelmatilanteissa
- Saavutetuista eduista kiinni pitäminen

Osa kuntalaboratorioiden johdosta tai henkilöstöstä ei ole toistaiseksi kokenut minkäänlaisia kustannusten säästämisvaatimuspaineita. Henkilöstö jatkaa entiseen tapaan. Kunnan talouden kannalta kyseessä ovatkin varsin pienet kustannukset ja kun toisessa vaakakupissa on työllistäminen, laboratorion toiminta on saanut jatkaa kenenkään kyseenalaistamatta sitä.

Selvityksessä kyselyyn vastanneet kuntalaboratoriot työllistivät vuonna 2004 yhteensä 370 henkilöä. Kaikkiaan kuntalaboratoriot työllistivät silloin yhteensä noin 480 henkilöä. Luku on pienentynyt noin 450 henkilöön vuoden 2005 aikana.

Kyselyyn vastanneet laboratoriot tutkivat vuonna 2004 yhteensä noin 322 000 näytettä ja tekivät noin 1 170 000 analyysia ja kaikki kuntalaboratoriot tutkivat siis yhteensä noin 400 000 näytettä vuodessa ja tekivät noin 1,5 miljoonaa analyysia. Vuodessa tutkittiin siis noin 870 näytettä ja tehdään 3 160 analyysia henkilöä kohden.

Seuraavassa kuvassa on esitetty analyysimäärät henkilöä kohden laboratorioittain.

Vaihtelut laboratorioden välillä ovat hyvin suuria. Osin tämä johtuu myös erilaisista palveluiden painotuksista. Nykyisen näytemäärän osaavan ja tehokkaan analysoinnin arvioidaan alustavasti vaativan yhteensä noin 200 - 250:n henkilön työpanoksen. Työjaon ja automatiikan kehittyessä henkilöstömäärän pitäisi laskea selvästi alle 200:n. Tällöin liikevaihtoa kertyisi noin 75 000 euroa henkilöä kohden, mikä riittäisi kannattavaan toimintaan ja ylittäisi samalla yksityisten laboratorioden nykyisen keskimääräisen liikevaihto/henkilö-tunnusluvun.

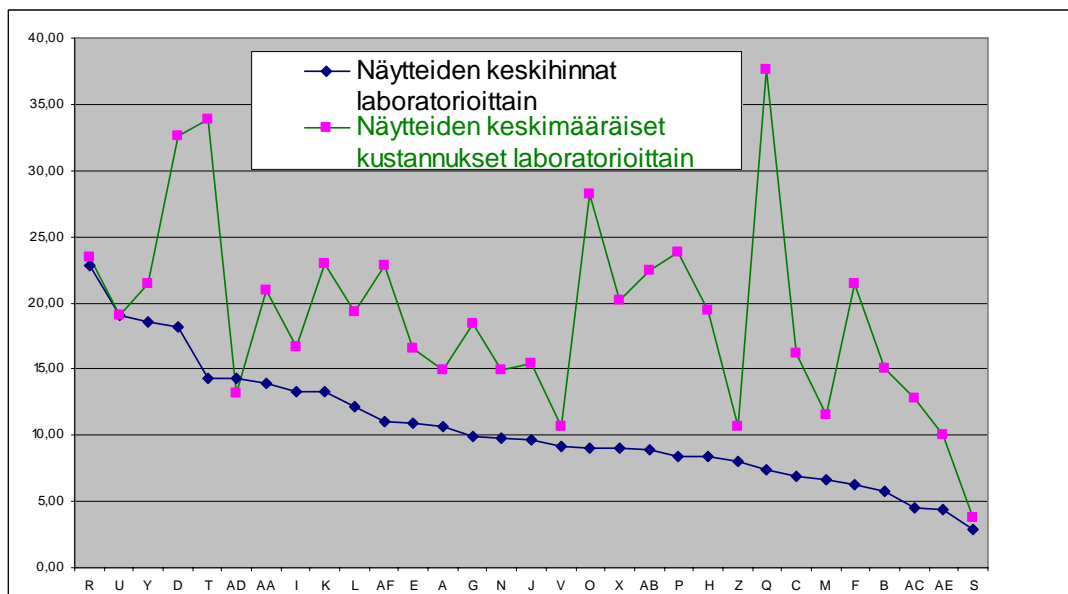
Laborantit ovat laboratorioden selkeästi suurin henkilöstöryhmä ja heihin kohdistuu samalla myös suurin vähennyspaine. Muita osajia ovat mikrobiologit, kemistit, eläinlääkärit, limnologit, näytteenottajat jne. Lisäksi laboratoriodissa tarvitaan hallintoresursseja. Uusi verkosto kuormittaisi selvästi nykyistä enemmän ulkopuolisia, mm. logistiikkapalveluja.

Yhteenvedon pelkästään talouden näkökulmasta voidaan esittää seuraava väite:

Koko Suomen tarpeisiin riittäisi alle kymmenen tehokasta elintarvike- ja ympäristölaboratoriota. Tämä pudottaisi henkilöstön määrän alle puoleen nykyisestä asiakaslaadun kärsimättä. Näiden lisäksi tarvitaan palvelupisteitä sekä panostusta automaatioon, tietotekniikkaan ja logistiikkaan.

5.3 Hinnoittelu

Kuntalaboratorioiden kustannuslaskenta on varsin puutteellista. Osin tästäkin syystä myös hinnoittelu ja jälkilaskenta ontuvat. Hinta koetaan toimialalla usein asiakkaiden tärkeimmäksi valintaperusteeksi ja palvelujen erilaistaminen vaikeaksi. Seuraavassa kaaviossa on esitetty selvitykseen vastanneiden kuntalaboratorioiden hinnat ja niitä vastaavat kustannukset laboratorioittain.

Luonnollisestikaan näytteet eivät ole täysin vertailukelpoisia. Laskelma kuitenkin osoittaa, että hintavaihtelut ovat suuret ja kustannusvastaavuus hyvin heikkoa.

Hinnoittelu analyysia kohden

Laboratorion on nykytilanteessa lähes mahdotonta saada pelkän perusanalytiikan varassa nykyisillä hinnoilla toimintaansa kannattavaksi. Analyysien hintojen laskuun on edelleen suuria paineita ja käytännössä kannattava toiminta edellyttää siis entistä merkittävästi suurempaa tehokkuutta ja nopeutta. Analyysihinnat määräytyvät markkinaperusteisesti. Kapealla analyysisektorilla toimivat ja usein muustakin toiminnasta tuloja saavat yleensä yksityisomisteiset laboratoriot kykenevät tuottamaan palvelunsa kuntalaboratorioita halvemmalla.

Tarvitaan erikoisosaamista, jotta laboratorio saadaan kannattavaksi. Tämän vuoksi suuremmilla yksiköillä on paremmat selviytymismahdollisuudet; osaamista ja fasilitetteja on enemmän. Periaatteessa analytiikka on palveluliiketoimintaa, jossa tekemistä pitäisi olla jatkuvasti. Kuntasubventio ei määritä alhaisia analyysihintoja, mutta mahdollistaa toiminnan niiden kanssa. Analyysihinnat muodostuvat pääosin markkinaperusteisesti. Rutiinianalytiikka pitäisi automatisoida niin paljon kuin mahdollista. Kuitenkin, jos on muutenkin liian vähän näytteitä, laboratorioissa ei ole myöskään nähty automatisoinnin tarvetta.

5.4. Rahoitus

Kannattavan toiminnan pitäisi olla rahoituksen pääasiallinen perusta niin kunnallisilla kuin yksityisilläkin laboratorioilla. Yksityiset laboratoriot toimivat luonnollisesti sen, pääomasijoitusten ja pankkilainojen turvin.

Kuntalaboratoriot voivat kuitenkin olla joko netto- tai bruttobudjetoinnin piirissä, jolloin kunta määrittelee sen rahoituksen budjetointinsa yhteydessä. Tämä johtaa yleensä siihen, että kaikki käytettävissä olevat rahavarat myös käytetään, eikä aina järkevimmällä mahdollisella tavalla.

Kuntien taloudellisen tilanteen kiristyessä myös laboratoriot ovat joutuneet säästötalkoisiin. Niiden budjetteja on leikattu; niille on asetettu entistä merkittävästi korkeampia tuottotavoitteita. Niille on asetettu myös aikarajoja, joiden puitteissa laboratorioden on katettava omat kustannuksensa.

Kuntalaboratorioiden ongelmana ei ole ollut missään vaiheessa likviditeetti eikä siksi käyttöpääoman suuruus. Tämä on mahdollistanut myös maksuaikojen käytön kilpailutekijänä.

Toisaalta vuosikausia jatkuneet säästöt ovat leikanneet investointeja ja monissa laboratorioissa on jääty selvästi kehityksestä jälkeen. Tämä heijastuu tehottomuutena ja suhteettomasti kasvavina henkilöstökustannuksina. Moni kuntalaboratorio on kuoliaaksi säästämisen kierteessä. Säästöjä otetaan tekniikasta ja koulutuksesta, kilpailukyky heikkenee ja vaatii jälleen uusia säästöjä.

Säästömahdollisuuksista löytyy ainakin muutama toisistaan poikkeava etenemissuunta:

Tampereen kaupungin elintarvikelaboratorion nettomenot olivat vuosittain noin 420 000 euroa kunnes kaupunki myi sen AnalyCen Nordic Ab:lle vuonna 2001. Nyt kaupungin elintarvikelaboratoriomaksut ovat välillä 55 000 – 60 000 euroa vuodessa. Luvut eivät ehkä ole täysin vertailukelpoisia. Teettääkö Tampere jatkossa yhtä paljon analyysijä kuin ennen kauppa? Tässä vaiheessa on mahdotonta arvioida, onko tilanne kaupunkilaisten kannalta turvallisempi, parempi tai huonompi.

Lieksan kaupunki oli saanut yksityiseltä laboratoriolta tarjouksen laboratoriotoinnin jatkamiseksi supistettuna. Kaupungilta olisi kuitenkin edelleen vaadittu merkittävää tukea, vaikka työllistävä vaikutus olisi jäänyt vaatimattomaksi. Kaupunki teki laboratorionsa lakkautuspäätöksen lokakuussa 2005 ja katsoi säästäväänsä toimenpiteen avulla 150 000 – 170 000 euroa vuodessa. Päätöksen yhteydessä todettiin, että kaupunki joutuu tämän jälkeen maksamaan mm. viranomaisnäytteet, omistamiensa kohteiden valvontanäytteet, vesilaitoksen tutkimukset, ihmossalmonellat, osan pinta-, pohja-, jäte-, rantavesitutkimuksista. Näiden kustannukset ovat yhteensä vain 23 000 euroa vuodessa, kun aiemmin laboratoriokustannukset olivat 215 000 euroa vuodessa. edelleen päätöksen yhteydessä tehdyssä

selvityksessä todettiin, että ”näytteet lähetettäisiin matkahuollon välityksellä Joensuuun - matkan kesto 1t 45 min ei aiheuttaisi juuri minkäänlaisia käytännön ongelmia.”

Muutamalla alueella, mm. Pohjanmaalla suunnitellaan useamman laboratorion liittämistä yhteiseksi osakeyhtiöksi. Alueella on suhteellisen tiheä kuntalaboratorioverkosto, kaikkiaan seitsemän laboratoriot. Niiden yhteinen alijäämä on lähes 2 milj. euroa. Yhdistymisen lasketaan tuovan työnjaon avulla merkittäviä, vuosittain kasvavia säästöjä.

Lahden Tutkimuslaboratorion nettomenot Lahden kaupungille vuonna 2002 olivat 339 000 euroa. Nyt laboratorio toimii kaupungin omistaman Lahden tiede- ja yritystuisto Oy:n tulosityksikkönä ja tuottaa pientä voittoa.

5.5 Laboratorion menestystekijät talouden kannalta

Käytännössä ne taloudelliset tekijät, joilla on kokonaisuuden kannalta olennaista merkitystä, ovat vähissä. Merkittäviä mahdollisuuksia on muutamia:

1. **Myynnin volyymin kasvu.** Uusi elintarvikelaki vaatii lisää näytteenottoa, mutta sanktioiden puutteessa kasvun toteutuminen vienee vuosia eikä tällä ole olennaista merkitystä laboratorioden kannalta lyhyellä aikavälillä. Kannattava, osaava, tehokas, aktiivinen toiminta mahdollistaa lisämyyntiä ja markkina-alueen laajentamisen.

Myynnin volyymia voisi olla kasvatettavissa myös esim. seuraavasti.

- Uusia neuvontapalveluita eli konsultointia voitaisiin ottaa mukaan nykyistä huomattavasti enemmän. Palvelut voisivat samalla tukea entistä paremmin alueen elinkeinoelämää ja koulutustarpeita.
 - Hankkeissa saattaisi olla ylimenokaudella jonkinlainen aluetta palveleva ja samalla työllistävä mahdollisuus.
2. **Hintojen nousu.** Erilaistaminen, palvelujen tuotteistaminen, markkinahintojen haku ja kustannusvastaavuuden mukaan tuominen ilmaispalveluihin tai voimakkaasti subventoituihin tutkimuksiin mahdollistanevat lyhyellä aikavälillä ainakin 10 %:n kasvun. Toisaalta kiristyvä kilpailu myös leikkaa hintoja.
 3. Kustannuspuolella yksi yli kaiken on valitettavasti **henkilöstökustannukset**. Käytännössä niiden on pudottava ajan mittaan tasolle noin 70 % liikevaihdosta tai sen alle. Liikevaihdon kasvu ratkaisee osan. Loput on otettava toiminnan tehostamisesta.

Yhteistyössä ja työnjaon muutoksissa on paljon mahdollisuuksia. Nyt työaikaa käytetään aivan liian paljon harvoin tehtävien tutkimusten osaamisen

ylläpitoon. Konekapasiteetin käyttöaste on alhainen. Työ on aivan liikaa aloittamista ja lopettamista. Tarvitaan yli nykyisten laboratoriorajojen ulottuvaa uutta töiden organisointia: paljon nykyistä pidempiä sarjoja, työn organisointia asiakkaiden ja tehokkuuden näkökulmista. Sujuva toiminta tuo kymmenien prosenttien työajan säästön.

4. Muidenkin kustannusten osalta säästöjä on saatavissa:
 - **Tilavuokria** on katsottava laboratorion, ei tilojen omistajan näkökulmasta. Yhteistyö ja yhdistymiset vähentävät merkittävästi tilan tarvetta.
 - **Akkreditointi- ja interkalibrointikulujen** säästöt riippuvat toimipisteistä. Kymmenien prosenttien säästö lienee mahdollista yhteistyön ja yhdistymisten kautta. Arvioimme, että kuntalaboratoriot käyttävät laatuun, akkreditointi-, ja interkalibrointikustannuksiin ja niihin käytettyyn työaikaan noin 1,7 milj. €vuodessa.
 - **Tietotekniikkaan** panostetaan merkittävästi. Ohjelmistot ovat kalliita ja yhdistymisten avulla investoinneissa ja ylläpitomaksuissa sekä koulutuskustannuksissa säästetään..
 - **Hallintoon** liittyvät kulut pitäisi voida pudottaa alle puoleen nykyisestä. Valtaosa säästöistä liittyy henkilöstökuluihin johtohenkilöiden määrän pienentyessä, mutta myös taloushallinto-, toimisto- yms. kulut ovat mitoitettavissa paljon nykyistä matalammalle tasolle palveluiden laskematta.
 5. **Investoinnit** näkyvät tuloslaskelmassa poistojen ja mahdollisesti korkojen kautta. Tekniikkaan on panostettava ja nykytilanteessa panostaminen saattaa jäädä liian pieneksi. Tarvitaan ainakin automatiikkaa ja tietotekniikkaa. Rahaa on joka tapauksessa säästettävissä keskittämisen kautta. Yhdistymisessä osa laitteistosta jäänee jopa ylimääräiseksi tai varalle. Realisoitavaa tuskin löytyy kuitenkaan ainakaan merkittävästi.
-

6. TOIMINTAYMPÄRISTÖ JA SEN KEHITYSNÄKYMÄT

6.1 Ympäristöterveydenhuollon resurssit ja niiden muuttuminen

Sosiaali- ja terveydenhuollon suunnittelu ja valtionosuusjärjestelmän osittaisen lakkauttamisen (1992) jälkeen kuntien ympäristöterveydenhuollon voimavarat ovat vähentyneet radikaalisti. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksen mukaan esimerkiksi terveystarkastajien määrä väheni vuosina 1988-1996 yli 30 %. Vuoden 1996 jälkeen kuntien ympäristöterveydenhuollon voimavarat ovat edelleen vähentyneet, mutta eivät yhtä radikaalisti kuin vuosina 1988-1996. Samaan aikaan voimavarojen vähenemisen kanssa kunnallisen ympäristöterveydenhuollon tehtävät ovat lisääntyneet ja muuttuneet. Euroopan yhteisöön liittymisen seurauksena yhteisön lainsäädäntöä sisällytettiin Suomen kansalliseen lainsäädäntöön, mikä aiheutti suuria muutoksia ympäristöterveydenhuollon toimintaan.

Ympäristöterveydenhuollon lainsäädäntöä uudistettiin 1990-luvun puolessa välissä siten, että osassa lainsäädäntöä valvonnalle annettiin vain yleiset puitteet (terveydensuojelulaki, elintarvikelaki), jolloin lain tulkinta siirtyi suureksi osaksi kuntien tehtäväksi. Osassa lainsäädäntöä (hygienialaki) taas annettiin täsmälliset ja kattavat määräykset paikallisen valvonnan toimeenpanolle.

Uuden lainsäädännön omaksuminen on aiheuttanut kuntien valvontaviranomaisille huomattavan työmäärän. Myös tuoteturvallisuuslainsäädäntöön, tupakkalakiin sekä kemikaalilakiin on tullut Euroopan yhteisöön liittymisen myötä muutoksia, jotka ovat usein lisänneet kunnallisen ympäristöterveydenhuollon tehtäviä. Euroopan yhteisöön liittymisen aiheuttaman lainsäädännön muuttumisen lisäksi kunnallisen ympäristöterveydenhuollon tehtäviä ovat lisänneet 1990-luvun alussa todetut asuntojen kosteusvaurioista johtuvat homeongelmat. Homeongelmista johtuvat asumisterveysongelmat ovat langenneet pääasiassa kunnallisten terveystarkastajien ratkaistavaksi. STM:n selvityksen mukaan asumisterveysvalvonnan osuus terveystarkastajien kokonaistyöajasta oli vuonna 1996 läänistä riippuen keskimäärin 19 – 32%, eikä luku ole pienentynyt juurikaan vuoteen 2004 mennessä.

Kunnallisen ympäristöterveydenhuollon valvottavana olevan lainsäädännön kehittyminen ja tehtävien lisääntyminen on aiheuttanut monia ongelmia ympäristöterveydenhuollossa. Viranhaltijoiden työaika kuluu ns. palokuntatehtävissä eli toimintaan siellä, missä tarve kulloinkin on suurin. Ennalta ehkäisevään tarkastustoimintaan ja valvonnan suunnitteluun ei jää aikaa. Työtehtävien priorisointikaan ei aina ole mahdollista, koska paikallista tarkastuskohteiden kokonaisarviointia ei ole ehditty tehdä. Useissa kunnissa voimavarojen puutteesta johtuen osa ympäristöterveydenhuoltoon kuuluvista tehtävistä on jätetty tekemättä tai niiden tekeminen on lähes kokonaan laiminlyöty jo usean vuoden ajan.

6.2 Ympäristöterveydenhuollon tulevaisuudennäkymiä

Tällä hetkellä ympäristöterveydenhuollossa on valmisteilla useita sekä kunnalliseen valvontaan että ympäristöterveydenhuollon hallintoon liittyviä muutoksia, joista ensimmäiset toteutunevat vuoden 2006 alkupuolelta lähtien. Laboratorio-toiminta on epäselvässä tilassa ja tämä selvitys pyrkii löytämään oikeata suuntaa, jotta hyvin toiminut järjestelmä saadaan organisoitumaan uudelleen toimivaksi kokonaisuudeksi.

Periaatteellisena lähtökohtana tässä tilanteessa voidaan pitää sitä, että valvonta myös tulevaisuudessa suoritetaan kunnissa, todennäköisesti seutukunnissa. Seutukuntien optimimääräksi on kaavailtu 60 – 80 kpl Suomessa. Tämä merkitsee myös viranomaistoimintojen keskittymistä, suurempia kokonaisuuksia sekä tehokkuuden hakemista. Laboratoriopalvelut tulevat yhä selvemmin jäämään em. toimintaa tukevaksi toiminnaksi, jonka tarve on suurimmillaan projektien kautta riskien hallinnassa sekä epidemian kohdatessa tiedon tuottamisessa.

Valtion rooli sekä ohjaavana että osallistuvana tahona tulee vahvistumaan todennäköisesti sekä uuden viraston että oman näkemyksemme mukaan. Yhteistyötä valtion omien laboratorioiden kesken tulee edelleen lisätä. Kuntalaboratorioiden organisoituessa uudestaan alueellisuus on parhaiten turvattavissa hyödyntämällä jo olemassa olevia yksiköitä sekä käyttämällä tarvittaessa yksityisten laboratorioiden palveluja.

6.3 Valtioneuvoston periaatepäätös elintarvikevalvonnan kehittämisestä

Valtioneuvosto teki 30.10.2003 periaatepäätöksen elintarvikevalvonnan ja muun ympäristöterveydenhuollon kehittämisestä. Periaatepäätöksen mukaan ympäristöterveydenhuolto järjestetään paikallistasolla siten, että kuntien vastuulla olevasta valvonnasta vastaa seudullinen valvontayksikkö. Seudullisia valvontayksiköitä muodostetaan koko maahan 50-85 kpl. Jos seudulliset yksiköt eivät muodostu maahan kolmessa vuodessa periaatepäätöksen antamisesta, säädetään aluerajoista erikseen. Periaatepäätöksen tavoitteiden toteutumista edistetään sosiaali- ja terveysministeriön ja maa- ja metsätalousministeriön rahoittamalla kokeiluhankkeella (YTAKE-hanke), jossa 28:lla alueella kokeillaan vuosien 2003-2005 aikana yhteistoiminnan toteuttamista kuntalain suomin menettelyin.

Vuoden 2006 loppuun mennessä arvioidaan, miten uusia seudullisia yksiköitä on muodostunut maahamme ja tehdään päätökset jatkotoimenpiteistä. Periaatepäätöksen mukaan ympäristöterveydenhuollon valvontayksiköiltä edellytetään kirjallisen valvontasuunnitelman ja laatujärjestelmän laatimista. Lisäksi paikallisen valvontaviranomaisen vuosittain vahvistaman valvontasuunnitelman mukainen säännöllinen valvonta säädetään maksulliseksi. Sosiaali- ja terveysministeriön asettama valvonnan maksullisuutta pohtinut työryhmä esitti muistiossaan (STM, työryhmämuistioita 2003:30), että ympäristöterveydenhuollon valvonnan suunnitelmallisuutta ja maksullisuutta tulee laajentaa ja sitä koskevat säännökset lisätään kaikkiin ympäristöterveydenhuollon lakeihin.

6.4 Elintarvikelakiuudistus ja lainsäädännön toteutuminen käytännössä

Maa- ja metsätalousministeriössä on valmisteltu elintarvikelain uudistus siten, että uuteen elintarvikelakiin on yhdistetty nykyinen elintarvikelaki, hygienialaki ja elintarvikehygieniää koskevilta osin terveydensuojelulain säännökset (8. luku). Lakiehdotus on juuri hyväksytty.

Yhteenvetoa uudesta laista:

- EVI laatii valtakunnallisen elintarvikevalvontaohjelman
- Elintarvikevalvontaa koskevat valvontasuunnitelmat tulee olla seuraavilla organisaatioilla
 - kunnat
 - EVI
 - STTV
 - Tullilaitos
 - lääninhallitukset
 - puolustusvoimat ja
 - rajaeläinlääkärit
- Maksullisuus, elinkeinonharjoittajat maksavat valvonnasta
- Elintarvikehuoneistomääritelmää yhdenmukaistetaan, EVI pitää rekisteriä hyväksytyistä elintarvikehuoneistoista
- Ulkopuolisille asiantuntijoille voidaan siirtää valvontaan liittyviä tehtäviä
- Kolmenlaisia laboratorioita
 - viranomaisnäytteitä tutkimaan hyväksytyt laboratoriot
 - hyväksytyt lihantarkastuslaboratoriot
 - hyväksytyt omavalvontalaboratoriot
- EVI voi käyttää hallinnollisia pakkokeinoja kuntaa suuremmilla alueilla, poikkeustapauksissa yhdenkin kunnan alueella

Elintarvikelakiuudistus kuntien kannalta:

Kunnan valvontaviranomaisen (joka ei muutu) kannalta merkittävimmät uudistukset aikaisempaan elintarvikelainsäädäntöön ovat seuraavat:

- Elintarvikehuoneistojen ilmoitus menettely muuttuu lupamenettelyksi
 - Elintarvikkeista tutkimuksia tekevien laboratorioiden tulee aikaisemmasta poiketen olla Elintarvikeviraston hyväksymiä.
 - Kunnan tulee laatia ja hyväksyä kunnan elintarvikevalvontasuunnitelma, johon kirjataan kaikki valvontakohteet ja niihin tarvittavien tarkastusten ja näytteenoton vuosittainen määrä sekä tarkastusten sisältö. Tarkastusten ja näytteenoton määrän tulisi perustua kohteiden riskinarviointiin (STM:n työryhmän esityksen mukaisesti).
 - Valvonnan maksullisuutta laajennetaan siten, että kunnan tulisi periä maksu myös kunnan elintarvikevalvontasuunnitelman mukaisista säännöllisistä tarkastuksista ja näytteenotosta (STM:n työryhmän esityksen mukaisesti).
-

Kunnan elintarvikevalvontasuunnitelmia ja niiden maksullisuutta koskeva menettely on yhdenmukainen kulutustavaroiden ja kuluttajapalveluksien turvallisuudesta annetussa laissa (75/2004) säädetyn menettelyn kanssa.

Lainsäädännön toteutuminen käytännössä:

Lainsäädännön tasaisesta toteutumisesta voidaan esittää perusteltuja epäilyjä sekä tilastoitujen tapahtumien että niitä tukevien haastattelutulosten perusteella.

6.5 Terveydensuojelu-, kemikaali- ja tupakkalainsäädännön uudistus

Terveydensuojelu- kemikaali- ja tupakkalakia ollaan uudistamassa yhdenmukaisesti elintarvikelain ja kulutustavaroista ja kuluttajapalveluksista annetun lain kanssa. Eduskunnassa on käsiteltävänä edellä mainittujen lakien muutosta koskeva hallituksen esitys (179/2005 vp), jossa ehdotetaan, että Sosiaali- ja terveydenhuollon tuotevalvontakeskuksen tulisi laatia kuntien valvontaa ohjaava valtakunnallinen valvontaohjelma. Kunnalta edellyttäisiin kunnan valvontasuunnitelman laatimista ja edelleen kuntien tulisi periä maksu valvontasuunnitelman mukaisesta valvonnasta.

Lisäksi kemikaalilakia uudistettiin vuonna 2005 siten, että teollisuuskemikaalien käsittelyä koskevat säännökset siirrettiin kemikaalilaista uuteen vaarallisten kemikaalien ja räjähteiden turvallisuudesta annettuun lakiin (390/2005), jonka vastuuministeriönä on kauppa- ja teollisuusministeriö. Samalla siirtyi ympäristölle ja terveydelle vaarallisten kemikaalien vähäistä teollista käsittelyä ja varastointia koskeva valvonta kunnan kemikaalivalvontaviranomaiselta ja alueelliselle pelastusviranomaiselle.

6.6 Ympäristöterveydenhuollon tietojärjestelmien uudistaminen

Yhdessä ympäristöterveydenhuollon valvontaa koskevien muutoksen kanssa ympäristöterveydenhuollon vastuuministeriöissä on alettu valmistella uudistusta kunnan valvontaviranomaisilta valtion viranomaisille tapahtuvan tiedonsiirron kehittämiseksi. Tavoitteena on, että osa kunnissa heidän omiin tietojärjestelmiinsä tallennettavista valvontatiedoista siirtyisi tulevaisuudessa automaattisesti valtion hallinnoimaan yhteiseen tietokantaan.

6.7 Uusi Elintarviketurvallisuusvirasto (EVIRA)

Toukokuun 2006 alussa aloittaa toimintansa Elintarviketurvallisuusvirasto, johon liittyvät EVI:n lisäksi Kasvintuotannon tarkastuskeskus (KTTK), Eläinlääkintä- ja elintarviketutkimuslaitos (EELA) ja maa- ja metsätalousministeriön elintarvike- ja terveysosaston (MMMELO) toimeenpanotehtävät.

”Elintarvikeviraston ylijohdaja Jorma Hirn siirtyi vuoden alussa maa- ja metsätalousministeriöön valmistelemaan uuden Elintarviketurvallisuusviraston toimintaa ja yksityiskohtaista organisaatiota. Virasto aloittaa toimintansa Helsingin Viikissä toukokuussa 2006. Hirnin pesti maa- ja metsätalousministeriön neuvottelevana virkamiehenä kestää kuluvan vuoden loppuun. Tässä ajassa on tarkoitus hioa EVI:stä, EELA:sta ja KTTK:sta sekä osasta ministeriön elintarvike- ja terveysosastoa muodostettavan uuden viraston organisaatio toimintakuntoon sekä sijoittaa henkilöstö uuteen taloon.

Hirn arvelee, että suurin työ on uuden virastotalon rakentamiseen liittyvän kokonaisuuden hallinta. Myös viraston prosessien ja aluetoimipisteiden järjestäminen työllistävät paljon. Lisäksi uuteen virastoon on neuvoteltava yhtenäiset sopimukset esimerkiksi kopiokoneiden vuokraamisesta ja henkilöstön työehdoista, kuten lomarahana tai ylityötuntien käytöstä lomapäivinä. Hirnillä on vankka kokemus organisaatiouudistusten vetämisestä: viimeisin samantapainen työrupeama oli nykyisen Elintarvikeviraston organisoiminen nelisen vuotta sitten. Hän oli mukana myös, kun Valtion eläinlääketieteellinen laitos ja Maitovalmisteiden tarkastuslaitos yhdistettiin EELA:ksi vuonna 1993.

Elintarviketurvallisuusviraston muovaaminen on kuitenkin urakkana omaa luokkaansa, sillä virasto työllistää yhteensä noin 750 ihmistä. Henkilöstö siirtyy uuteen virastoon vanhoina työntekijöinä.

Prosessit saatava sujuviksi

Uuden viraston tehtävänä on elintarvikkeiden turvallisuuden varmistaminen, eläinten hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen sekä kasvintuotannon edellytyksistä ja kasvinterveydestä huolehtiminen.

-Oleellista on saada viraston prosessit toimimaan niin, että ne saadaan sujuvasti läpi koko organisaation. Yhteisiä horisontaalisia prosesseja voisivat olla esimerkiksi vierasainevalvonta, zoonoosit ja GMO, Hirn havainnollistaa.

Viime kesänä virastoprojektin ohjausryhmässä tehdyn päätöksen mukaan virastoon tulee kolme osastoa, jotka keskittyvät alkutuotannon valvontaan, eläinlääkintä- ja elintarvikevalvontaan sekä eläintauti- ja elintarviketutkimukseen. Hirn toteaa, että osastojen ja niiden alayksiköiden lopullinen lukumäärä sekä nimet on vielä mietittävä.

Viestintä, riskinarviointi, hallintopalvelut ja sisäinen tarkastus saavat omat erilliset yksikkönsä. Hirn arvioi, että etenkin riskinarvioinnin painoarvo lisääntyy tule-

vaisuudessa, minkä takia ko. yksikköä vahvistetaan ja sen tehtäväkenttää selkiytetään.”

6.8 Markkinat ja niiden kehitysnäkymät, kysyntä ja asiakkaat

”Markkinatalouden pitäisi antaa ohjata hintatasoa ja kapasiteettia”. Palveluanalytiikka ei ole mikään kultakaiivos pienine katteineen. Alalla on aivan liikaa toimijoita. Kaikille ei voi riittää hyviä töitä. Toisaalta alan kilpailu ei ole ollut riittävän tervettä, jotta heikoimmin menestyvät olisivat pudonneet pois ja keskittyminen olisi tapahtunut.

Laboratoriotoiminnan asiakaskenttänä voidaan katsoa olevan koko Suomi. Vientimahdollisuudet koetaan laboratoriokentässä hyvin vähäisiksi, vaikka joitakin yrityksiä on tehty ainakin Venäjän ja Baltian suuntaan.

Toimeksiannot jakaantuvat erilaisten tarkoituserien kautta. Esimerkiksi lähes kaikki Suomen kunnat teettävät jossakin määrin viranomaisvalvontanäytteitä – tosin jotkin kunnat hoitavat elintarvikevalvonnan ilman laboratoriopalveluja ennakoiavana terveystarvontana. Pääosin elintarvikevalvonta-analytiikka on paikallislaboratorion suorittamaa, jos vain siihen on mahdollisuus. Tarvittaessa vaativampi analytiikka tehdään kauempana.

Vesinäytteitä sitoo EU-lainsäädäntö, jota toteutetaan vesilaitoksien valvontaohjelmien puitteissa. Vesinäytteiden osalta vaatimattomampi analytiikka yleensä tehdään ”lähilaboratoriossa” ja erikoisanalytiikka jossakin kauempana. Suurteollisuus tekee usein itse tarvitsemansa analytiikan, mutta pk-sektori ostaa tarvitsemansa palvelut. Itsestään selvää on, että yritykset ja yrittäjät suosivat vaivattomuutta, edullisia hintoja ja palvelujen läheisyyttä. Maito- ja lihatutkimukset ovat selvästi keskittyneet eikä pienemmällä laboratorioilla ole kaikkea siinä tarvittavaa osaamista. Lisäksi maidon osalta hyvä maidonkuljetuksiin yhdistyvä logistiikka mahdollistaa pitkätkin kuljetukset ja antaa selkeän edun ainakin Valiolle.

Seuraavassa taulukossa on kuvattu laboratorioalan segmenttejä ja asiakkaiden valintaperusteita laboratoriotarpeissaan.

Asiakasryhmä	Ryhmän tarpeita ja arvostuksia hyvän laboratoriopalvelun suhteen
Valvontaviranomaiset, kuntien maksamat näytteet	<p>Palveluja tarvitaan mm. lakisääteisten valvontanäytteiden analysointiin. Päätösketju on yksinkertainen: tarjouspyyntö – tarjous – päätös. Terveys- ja ympäristötarkastajat voivat vaikuttaa päätöksentekoon. Myös hinta on tärkeä valintaperuste.</p> <p>Valvonnan kannalta on tärkeää, ettei laboratoriolle ole taloudellista tai muuta riippuvuutta valvottavastaan. Viranomaiset hakevat toiminnan helppoutta ja yhtenä niistä on se, että laboratorio on mahdollisimman lähellä. Yleensä valitaan paikallinen kuntalaboratorio, jos sellainen on olemassa. EVIRA haluaa lisätä näytteiden määrää, kunnat säästävät ja niillä on paineita näytemäärän vähentämiseen.</p>
Kunnat -koulut	<p>Kunnat käyttävät mielellään omaa tai lähellä olevaa laboratoriota. Palveluiden osto on mahdollista kilpailuttamatta, mikäli laboratoriossa on vain kuntaomistusta.</p>
Vesilaitokset	<p>Tarvitaan lakisääteistä laadunvalvontaa. Myös tässä ryhmässä hinta on tärkeä valintaperuste. Vesilaitoksen toimitusjohtaja tai pienemmissä vesilaitoksissa kunnan päättäjät ratkaisevat valinnan. Suhteet ovat hyvin pitkäaikaisia ja usein myös henkilötasolla. Vaihdamisen kynnys on korkea.</p>
Elintarviketeollisuus ja muut elintarvikealan yritykset	<p>Elintarvikeala pyrkii ulkoistamaan laboratoriotoimintaansa. Mikäli sen ei katsota kuuluvan ydintoimintoihin, vaihtoehtona on usein oman laboratorion myyminen ulkoistamisen yhteydessä, joskus lopetus. Omavalvontanäytteet säilyvät.</p> <p>Elintarvikealan pk-yritykset käyttävät mielellään lähilaboratoriota ja sen osaamisen loppuessa alan valtakunnanosaajaa, esim. liha-alalla LTK:ta.</p>
Teollisuus	<p>Teollisuus hakee räätälöityjä, helppoja paketteja juuri omiin tarpeisiinsa. Suuntana on ulkoistaminen. Ryhmän potentiaali on suuri.</p> <p>Mahdollisuuksia laboratorioden kannalta: jätevedet, laadunvalvonta, näytteenotto. Palveluanalytiikan on oltava ensisijaisesti nopeaa, mutta myös kokonaisedullista.</p>
Suurtaloudet	<p>Omavalvontaan liittyvä osaaminen tärkeää. Palveluiden tuotteistaminen ja näytteiden haku sen osana vaikuttavat. Toiminnan helppous ja kustannukset avainasemassa valintatilanteessa.</p>
Kauppa	<p>Omavalvonta, pintapuhtaus, elintarvikenäytteitä. Palveluiden tuotteistaminen ja näytteiden haku sen osana vaikuttavat. Toiminnan helppous ja kustannukset avainasemassa valintatilanteessa.</p>
Muut laboratoriot, laboratorioyhteistyö	<p>Omaa osaamista täydennetään puuttuvilta osin. Yhteistyön pohjana voi olla kahdenkeskinen pitkäaikainen sopimus, Labranet- tai joku muu sopimus tai vain kertakauppa. Valintapäätöksen tekee laboratorion johto.</p>
Yksityishenkilöt	<p>Tarpeita ovat mm. kaivojen laatutarkkailu ja sisäilmastutkimukset. Asiakkaat ottavat yhteyttä löydettyään mahdollisen palvelun tarjoajan esim. muiden kokemusten perusteella tai hakemistoista. Hinnalla voi olla merkitystä, mutta yleensä valitaan kuitenkin lähin mah-</p>

	dollinen vaihtoehto.
Jätteenkäsittelylaitokset, jätevesipuhdistamot ja kaatopaikat	Suuria kokonaisuuksia, joiden tarpeet yltyvät ympäristölupahakemuksesta näytteenoton ja analyysien jne. kautta raporttiin asti koskien myös purkuvesistön tutkimuksia, jotka käsittävät sedimenttinäytteet, biologiset näytteet ja kalataloustarkkailut. Vuosisopimuksia tehdään. Kokonaisedullisuus ratkaisee henkilösuhteiden ohella. Alalla mm. raskasmetalleihin liittyviä kalliita tutkimuksia. Alan asiantuntemus ja konsultointiosaaminen vaikuttavat valintaan.
Maanäytteet ja pohjavedet	Selvitykset, näytteenotto, näytteiden analysointi, raportti, kunnostussuunnitelma. Biotestaukset. Pikamenetelmät mahdollisia. Alan asiantuntemus ja konsultointiosaaminen vaikuttavat valintaan.
Maatalous, mm. maitotilat	Karjamäärä pysyy ennallaan. Tilojen määrä laskee. Logistiikka ratkaisee valinnan ja Valio on siksi vahvoilla. Maatilat arvostavat kokonaispalvelua. Viljavuustutkimuksia ja niissä muutama tunnettu tekijä jakaa markkinat.
Humaanisaalmonellat	Sairaalat vaihtoehtona. Hyvä palvelu, nopeus, joustavuus, lähellä.
Uimahallit	Terveystarkastajat laativat valvontatutkimusohjelman ja tuovat näytteet. Pitkäaikaisia asiakassuhteita.
Uimarannat	Näytteen otto. Uusi uimavesidirektiivi tulossa.
Ulkoilmanäytteet	PAH-analytiikka, leijuma- ja laskeumanäytteet
Lääketehtaat	Alihankintatyötä. Lääkelaitoksen lupa tarvitaan.
Sairaalat	Sairaalat haluavat koko paketin. Pienten pitoisuuksien löytäminen on menestystekijä tässä ryhmässä. Dialyysivesiä on mahdollisuus saada myös elintarvikelaboratorioiden tutkittavaksi paljon lisää.

Johtopäätöksiä segmentoinnin perusteella:

- Arvostukset ja taloudellinen toiminta eivät kohtaa läheskään aina. Asiakkaat hakevat palveluja läheltä, helposti ja edullisesti edellyttäen, että laatuvaatimukset täyttyvät. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että tutkimukset on tehtävä lähellä. Edullinen toiminta vaatii näytteiden lähettämistä joskus hyvinkin kauas.
- Konsultoinnin rooli markkinoinnissa ja myytävänä palveluna kasvaa.
- Asiakkuuksien hoitoon on panostettava paljon nykyistä enemmän.
- Vuosisopimukset ja ulkoistamiset edellyttävät suurehkoja palvelujen tarjoajia tai kattavia verkostoja
- Tuotteistaminen auttaa sekä asiakasta että palvelujen tarjoajaa.

6.9 Odotettavissa olevat muutokset laboratoriokentässä

Mikä siis on valtion ja valvonnan rooli? Olisiko mahdollista saada molemmat asiat yhdistetyiksi? Voidaanko tehokas valvonta, joka perustuu osittain analytiikkaan ja kannattava liiketoiminta yhdistää? Käytännössä yrityksiä ei ole mahdollista mukauttaa nykyisten kuntalaboratorioiden toimintamalliin. Kuntalaboratoriot ovat tähän asti sijoittuneet hyvin toiminnallisesti palvelemaan kuntalaisia ja terveys-

valvontaa. Toisaalta esimerkiksi Valio ja LTK hoitavat erittäin tehokkaasti ja osaavasti omia segmenttejään.

Laboratoriokenttä muuttuu selvityksen tekohetkellä hyvin nopeasti. Vuoden 2005 aikana on tapahtunut mm. seuraavaa:

- Viljavuuspalvelu Oy on ostanut Savolabin, joka on liitetty yhtiöön omana yksikkönään. Järvi-Suomen Portti on ulkoistanut oman laboratoriotoimintansa Savolabille.
- NabLabs Oy osti Imatran ympäristö- ja elintarvikelaboratorion toiminnan keväällä 2005
- Lieksan kaupunki lopetti oman laboratorionsa toiminnan vuoden 2005 lopussa (liitteenä julkiset asiakirjat).
- Tarjouspyyntöjä ja ostotarjouksia tehdään kautta maan
- Useita yhteistoimintaneuvotteluja on käynnissä
- Kuntalaboratorioiden budjetit kiristyvät yhä.
- Useita lopettamisuhkia kuntasektorilla

Muutoksia on tulossa:

- Uusi elintarvikelaki astui voimaan vuoden 2006 alussa ja sen mukaan kunnan tulee periä maksua palveluistaan. Tämä parantaa kuntalaboratorioiden kannattavuutta, mutta samalla asettaa ne alttiiksi entistä kovemmalle kilpailulle.
- Kuntien kireä talous asettaa laboratoriotoiminnalle nopeasti kiristyvät kannattavuusvaatimukset.
- Laboratorioiden yhtiöittämiset ja myynnit jatkuvat
- Yksityiset laboratoriot rakentavat maan kattavia ketjuja yritysstojen avulla.
- Kansainväliset laboratorioketjut ovat valppaina muutostilanteessa. uudet ostotarjoukset ovat hyvin mahdollisia.

6.10 Etäisyydet ja logistiikka

Monella taholla kautta maan ollaan huolestuneita asiakaspalvelun toimivuudesta. Tilanne on ongelmallisinta Lapissa, missä pohjoisin laboratorio on Rovaniemellä sekä Itä-Suomessa, missä laboratorioverkko on harventunut nopeasti. Lapin hiihtokeskuksista saattaa olla usean tunnin matka lähimpään laboratorioon ja kuitenkin hiihtokeskuksissa käsitellään merkittävä määrä elintarvikkeita.

Toisaalta lähes kaikki laboratoriot pitävät omaa olemassaoloaan ympäristönsä kannalta lähes välttämättömänä. Jotkut laboratorioista pitävät jopa alle 50 km:n etäisyyttä liian suurena.

Myös kielikysymys tulee esille ainakin rannikkoseudulla, missä ollaan huolissaan ruotsinkielisen väestön ja yritysten palveluiden saatavuudesta heidän omalla äidinkielellään.

Useissa keskusteluissa alan asiantuntijat pitivät laboratorion toimintasäteen ylärajana 100 – 150 km. Kyse on luonnollisesti kuitenkin enemmän ajasta ja näytteen kiireellisyydestä. Suomesta toimitetaan lisääntyvästi näytteitä tutkittavaksi ulkomaille ja esimerkiksi tuotekehitystöiden yhteydessä satojen kilometrien kuljetusmatka ei ole yleensä este. Kuitenkin on todettava, että näytteet kemiallisiin määrittäyksiin on huomattavasti helpompi lähettää kuin mikrobiologiset näytteet. Tosin 24:n tunnin sisällä hyvin järjestetyllä logistiikalla myös mikrobiologiset näytteet saadaan varmasti laboratorioon.

Erinomaisena esimerkkinä toiminnan keskittämisestä on Valio. Sen laboratoriot sijaitsevat Lapinlahdella ja Seinäjoella ja yhtiön koko maan kattavat tarpeet tulevat hyvin hoidetuiksi näistä pisteistä.

Toimivia logistiikkaratkaisuja ovat ainakin

- Posti
 - käyttökokemuksia paljon, luotettava
 - toimii hyvin, esim. yksilöpalveluna
- Matkahuolto
 - toimii hyvin
- Lentorahti
 - jos epidemia tai muu tarve on suuri, kustannus ei ole esteenä
- Sairaalakuljetukset
 - käytetään, mutta ei ole hyödynnetty tarpeeksi
- Linjataksit
 - käytetään, sopimusmahdollisuus
- Maitokuljetukset
 - toimii erinomaisesti hyvinkin pitkiä matkoja
- Elintarvikekuljetukset
 - ei vielä sovelleta riittävästi
- Linjarahdit
 - hyvä vaihtoehto esimerkiksi keskitetyille ja suurille tai painaville näytteille

Kuljetuskustannukset ovat yleensä varsin edullisia henkilöstökustannuksiin verrattuina. Hyvin sijoittuneet isot laboratoriot saavat pääosan näytteistään läheltä tai ainakin hyvin valmiiden kuljetusratkaisujen mukana. Erikoistapauksissa on siis varaa ja syytäkin käyttää kalliitakin logistiikkaratkaisuja.

Logistiikkanäkökulma suosii Helsinkiä ainakin harvoin tarvittavien ja kiireellisten palveluiden tarjoamispaikkana. Alueellisilla keskuksilla on Helsinkiä vastaava asema omalla alueellaan.

6.11 Kilpailu ja kilpailulaki

Kilpailuvirasto vastaa kilpailunrajoituksista annetun lain (480/1992) mukaisesta valvonnasta. Virasto valvoo, että markkinat ovat terveet ja toimivat. Markkinaoi-

keuteen on tehty valituksia siitä, että kuntien subventoimat laboratoriot ovat ryhtyneet kilpailemaan vapailla markkinoilla ja näin vääristävät kilpailua. Subventoitujen kuntalaboratorioiden, esim. nettobudjetoitujen yksiköiden velvollisuus on palvella hallintoa, mutta näkyvä kilpailu ei ole paikallaan. Kuntaomisteinen osakeyhtiö sen sijaan voi osallistua rajoituksetta tarjouskilpailuihin myös oman kunnan ulkopuolella.

Julkisten hankintojen hankintaprosessi on säädelty tarkkaan (laki julkisista hankinnoista 1505/1992) Siinä säädetään, missä määrin tulee kilpailuttaa ja miten kilpailuttamisen voi tehdä yhdessä. Julkisyhteisöjen sisäistä toimintaa ei tarvitse kilpailuttaa.

Kilpailulakia ei sovelleta terveydenhoitoalaan. Terveystenhoito voidaan tehdä itse tai kilpailuttaa ulkopuolisella.

Kilpailulaki on muuttumassa ja erityistilanteisiin ei voida tässä vaiheessa antaa yksiselitteisiä vastauksia. Epäselvissä tapauksissa neuvontaa voi saada kauppa- ja teollisuusministeriöstä ja Kuntaliitosta. Lopullisen ratkaisun tekee kuitenkin aina markkinaoikeus.

Länsi-Suomen lääninhallituksen elintarvike- ja ympäristölaboratorioiden kilpailutilanneselvityksessä todetaan mm. seuraavaa:

- Laboratoriopalvelu on elintarvikevalvontaa palveleva tukitoiminto.
 - Markkinaehtoisen toiminnan osuus kuntalaboratorioiden koko toiminnasta on huomattava.
 - Kyseessä ei ole satunnainen ylikapasiteetin myynti.
 - Kuntalaboratorioiden kustannuslaskenta on puutteellista.
 - Hinnoittelu ei tapahdu liiketaloudellisin perustein.
 - Kaikkien selvityksessä mukana olevien laboratorioiden toiminta on alijäämäistä.
 - Laboratoriopalveluiden tuottaminen on elinkeinotoimintaa, johon voidaan soveltaa kilpailunrajoituslakia.
 - Osa kunnista kantaa tosiasiallisesti vastuuta muiden kuntien laboratoriopalveluista.
 - Kysymyksessä on mahdollinen julkinen tuki yrityksille.
 - Tasavertaisten kilpailuedellytysten kannalta paras ratkaisu on kunnan markkinaehtoisen toiminnan liikelaitostaminen tai yhtiöittäminen.
 - Kunnallisessa palvelutuotannossa on joka tapauksessa entistä tärkeämpää erottaa tilaaminen, tuotanto ja rahoitus.
-

6.12 Laboratorioteknologian kehitysnäkymät

Ainakin seuraavat muutokset ovat näköpiirissä:

- Automaatio lisääntyy
 - analyysien hinnat alenevat
 - selviytyminen kilpailussa edellyttää investointeja
 - automaatio tuo tehokkuutta, säästää henkilöstökuluissa
 - yleinen suuntaus koko Euroopassa
 - Tietotekniikka kehittyy ja sen käyttö lisääntyy
 - kun näytteitä on paljon, on luotettava ja nopea ATK välttämättömyys
 - asiakkaat vaativat: nopeus ja on-line tulokset ovat nykypäivää
 - tilastointi lisääntyy
 - tietorekisterit kasvavat
 - Tehokkuus lisääntyy
 - menestymisen perusedellytys
 - jos hinnat alenevat, on pakko lisätä näytemääriä ja sitä kautta tehokkuutta
 - isoilla yksiköillä on volyymietu
 - Logistiikka kehittyy
 - näytemääriä ei saada kasvamaan enää pelkästään suppealla alueellisella toiminnalla
 - jos on investoitu esim. automatiikkaan, se edellyttää paljon näytteitä ja toimivaa logistiikkaa
 - usein tärkeä kehityskohde
 - Pikamenetelmien käyttö lisääntyy
 - kaikessa analytiikassa asiakas odottaa yhä nopeampia tuloksia
 - pikamenetelmällä on mahdollista saada suuntaa antava tulos
 - tarvetta mikrobiologisille pikamenetelmille on lisääntyvästi
 - Liikkuvia laboratorioita otetaan käyttöön
 - etäpisteiden vaihtoehdoksi tulee paikalla tapahtuva tutkimus
 - soveltuu spesifisille analyyteille
 - Alalle ilmestyy ”yhden asian osaajia”
 - erityisosaamisen tarve tulee kasvamaan
 - laitevalmistajat pystyvät tekemään uusia sovelluksia
 - Suomeen mahtuu vain yksi ”analyysitehdas”
 - Suomen näytemäärien pohjalta on mahdollista rakentaa yksi tehokas suhteellisen kapealle osaamisalueelle keskittyvä tehdasmainen laboratorio
-

7. KANSAINVÄLINEN TILANNE

7.1. Tanska

Tanska vapaamuotoisena ja uudistushenkisenä maana on läpikäynyt isoja muutosprosesseja liittyen ympäristöterveydenhuoltoon. Monet maailman laajuiset signaalit ja raportit ovat edesauttaneet ja nopeuttaneet muutoksien suunnittelua ja toteuttamista.

Vuonna 2000 Tanskassa tehtiin suuri organisaatiouudistus, jossa paikalliset eli kunnalliset elintarvikkeiden kontrolloyksiköt koottiin valtionhallinnon alle. Samalla yksiköiden määrä vähennettiin 32:sta 11:een. Vuonna 2005 yksiköiden lukumäärää on edelleen vähennetty ja niitä on jäljellä enää kolme: pohjoinen, eteläinen ja itäinen alue.

Uudelleen organisoinnin jälkeen elintarvikevalvonta Tanskassa (the Danish Veterinary and Food Administration) koostuu kolmesta alueellisesta viranomaistahosta laboratorioineen. Tällöin koko elintarvikkeiden viranomaisvalvonta on valtiollisen kontrollin alasta.

Uuden strategian mukaan mikrobiologisia analyysyjä tulee tehdä kokonaisvaltaisemmin kohti patogeenisiä mikro-organismeja eikä keskittyä hygieniaparametreihin. Analyysien tulee palvella kokonaisvaltaista riskinarviointia.

Uuden organisaation etuina on nähty suurempien yksiköiden syvempi asiantuntemus ja käytännön tekemisen suurempi määrä. Sekä vastuu että ohjaus eri kysymyksissä ovat parantuneet. Suuret yksiköt pystyvät palvelemaan paremmin myös sekä kuluttajia että elintarviketeollisuutta. Eri asioiden koordinointi on tuonut tehokkuutta ja parantanut mm. riskin arviointia.

Lisätietoja Tanskan tilanteesta on luettavissa viitteistä 34 ja 35. Erityisesti viite 35 sisältää tulevaisuuden näkymiä ja muutoksia vuodelle 2006.

7.2. Ruotsi

Ruotsissa toimii käytännössä kaksi suurta kansainvälistä laboratorioketjua: Analycen Nordic AB ja ALcontrol AB. Julkisella sektorilla on vain Livsmedelsverketin oma laboratorio. Kahdella ketjulla on yhteensä 13 laboratoriota ja näiden lisäksi näyttöiden vastaanottopisteitä.

Laboratoriot ovat sijoittuneet pääasiassa Etelä-Ruotsiin. Pohjoisin sijaitsee Uumajassa. AnalyCen-yhtiön omistaa Svenska Lantmännen ja sen takana on noin 60 000 maanviljelijää. Sillä on lisäksi neljä laboratoriota Norjassa sekä yksi Tanskassa, Suomessa ja Puolassa. ALcontrol on Ruotsin suurin laboratorioketju. Senkin laboratorioista pohjoisin on Uumajassa. On merkillepantavaa, että Tukholman pohjoispuolella on ainoastaan kaksi laboratoriota ja muutama vastaanottopiste. Näistäkin molemmat pohjoiset laboratoriot sijaitsevat samassa kaupungissa. Voi-

daan lisäksi todeta että Ruotsissa näytteiden haku- ja logistiikkapalvelut ovat hyvin kehittyneet.

7.3. Norja

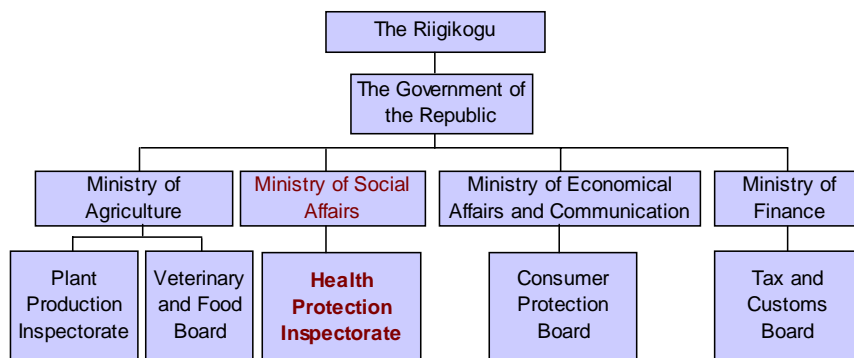
Valtio hoitaa elintarvikevalvonnan Norjassa. Mattilsynet on perustettu 1.1.2004. Sillä ei ole omia laboratorioita vaan kaikki tarvittavat palvelut ostetaan markkinoilta. Useimmat kunnalliset laboratoriot ovat yhdistyneet isommiksi yksiköiksi. Esimerkiksi LabNett AS on 13 kunnan omistama elintarvikelaboratorio, joka on perustettu 1999 yhdistämällä useampia julkisessa omistuksessa olleita elintarvikelaboratorioita. Sillä on kuusi alueellista toimipistettä. Toinen suurempi laboratorio on yksityinen The Norwegian Institute for Food and Environmental Analysis, joka myy palvelujaan myös ulkomaille. Sillä on noin 60 työntekijää ja 4 aluetoimipaikkaa. Norjan elintarvikevirasto on nimittänyt laboratorion kansalliseksi vertailulaboratorioksi maitotuotteille. Molempien ketjujen toimipisteet sijaitsevat etelä-Norjassa. Norjassa toimii Labforum-yhdistys, jolla on jäsenenä 20 yritysmuotoisesti toimivaa laboratoriota. Niissä työskentelee 130 työntekijää.

Osa kunnallisista laboratorioista jatkaa toimintaansa. Ne eivät ole menestyneet kovin hyvin Mattilsynetin kilpailuttaessa hankintojaan. On esitetty arvioita, että niillä ei jatkossa tulisi olemaan hyviä toimintaedellytyksiä. Osa kunnallisista laboratorioista onkin myyty yksityisille ja osa on lopettanut toimintansa.

7.4. Viro

Viron laboratoriotoiminta on edelleen valtiojohtoista ja se kuuluu maatalousministeriölle. Virossa terveysturvallisuus muodostaa saumattoman prosessin eli laboratorio henkilökuntineen ja analyseineen on mitoitettu viranomaisten vaatimuksille. Systemi toimii hyvin eikä ainakaan toistaiseksi kilpailijoita ole ilmaantunut. Perusanalytiikka Virossa on halpaa mutta erikoisanalytiikka jopa kalliimpaa kuin Suomessa.

Food control system in Estonia

7.5. Yhteenvetoa Pohjoismaiden ja Viron tilanteesta

Vertailtaessa Suomen tilannetta muihin Pohjoismaihin ja Viroon, on otettava huomioon omat ominaispiirteemme ja lähtökohtamme, laboratorioalan toimintaperinne ja suuret etäisyydet. Minkään muun maan toimintatapa ei ole sovellettavissa suoraan Suomeen.

Virossa ja Tanskassa virallinen elintarvikevalvonta on keskittynyt valtiohallintoon ja sitä kautta toimiviin laboratorioihin. Virossa laboratoriotoiminta on mitoitettu näytemääriin ja budjetti sovitetaan tähän. Tanskassa analyysihinnat on purettu ja myös valtiohallinnossa hinnoittelun perustana ovat omakustannushinnat, jotka sisältävät myös välillisiä kuluja. Analyysien ”valtion hinnat” eivät poikkea juurikaan yksityisten yritysten hinnoittelusta.

Ruotsissa käytännössä vain kaksi yksityistä laboratorioketjua hoitaa sekä viranomaisnäytteet että muutkin näytteet. Periaatteessa järjestelmän voidaan sanoa toimivan hyvin, jos mittapuuna käytetään suurempien epidemioiden lukumäärää. Mitä todennäköisimmin kritiikki kohdentuu enemmän aluevalvontaan ja muuhun yhteistyöhön kuin itse analytiikkaan, jota voidaan pitää laadukkaana.

Norja on kulkenut maltillisesti kohti yksityistä mallia, kuitenkin siten, että jäljelle on jäänyt alueellisia liiketoimintaperiaatteella toimivia pienempiä laboratorioita. Selvää keskittymistä on tapahtunut tarpeiden ja kilpailutilanteiden vaatimana.

Pohjoismaista yhteistyötä tulisi lisätä enemmän käytännön tasolle. Ainakin pohjoisessa Suomi, Norja ja Ruotsi voisivat miettiä yhteistyömahdollisuuksiaan. Myös yhteinen logistiikkavaihtoehtojen kehittäminen, rakentaminen tai valinta

voisi tehostaa toimintaa. Valmiustila- ja epidemiatapauksen kohdalla yhteistyöstä olisi merkittävää hyötyä. EVIRAn kannattaa olla asiassa aloitteellinen.

7.6. Muu kansainvälinen laboratoriotoiminta

Yleisenä suuntauksena Euroopassa on keskittyminen ja tehokkuuden lisäys. Laboratorioiden toiminta alkaa muistuttaa yhä enemmän tehdastyötä. Euroopassa on muutamia suurikokoisia ”analyysitehtaita”, joissa keskitytään vain tulosten tuottamiseen. Näytteet kulkevat koodattuina osastoittain haluttuun kohteeseen. Toimitusajat on minimoitu. Kustannukset ovat matalat.

8. TAVOITETILA

Ympäristöterveydenhuollon tarpeisiin on maassamme riittävästi saatavilla laadukkaita laboratoriopalveluita, jotka vastaavat asiakkaiden tarpeisiin. Uusien laboratorioiden perustamiseen ei siltä kannalta ole tarvetta. Käytännössä uusia organisaatioita ei tulla perustamaan ainakaan, jos ne tuovat uusia kustannuksia. Sitä vastoin vanhojen resurssien uudelleen organisoinnilla on toteutettavissa järkevä ja toimiva kokonaisuus, jonka avulla edelleenkin turvataan kansalaisille hyvä ympäristöterveyshuolto.

Laadukkuus tarkoittaa, että laboratorio täyttää pätevyysvaatimukset. Ylläpitääkseen pätevyyttä laboratorio tarvitsee riittävästi toimeksiantoja, taloudellisen turvan ja muut resurssit sekä substanssituen. Käytännössä FINAS ja asiakkaat pitävät huolen siitä, että laadukkaita palveluja on saatavilla. Periaatteena jatkossa tulee olla, että vaaditut laatukriteerit ovat kaikille samat. Jotta tämä olisi mahdollista toteuttaa, pitää olla nykyistä isompia laboratorioyksiköitä tai verkostoja.

Asiakkaita ovat kaikenkokoiset yritykset ja toimijat, kuntalaiset sekä viranomaiset valtakunnallisella, alueellisella ja paikallisella tasolla.

Asiakkaiden tarpeita

Tutkimusvalikoima:	Laaja tarjonta ja paljon substanssiosaamista on laboratorion kilpailuetu. Kannattavuus ei kuitenkaan yleensä mahdollista laajan tarjonnan toteuttamista omin voimin.
Harvinaiset tutkimukset:	Taloudellisesti mahdollisia vain isoissa ja erikoistuneissa laboratorioissa. Ei kannata perustaa uusille paikkakunnille, jos ei ole erityistarvetta sen jatkuvaan ylläpitoon.
Valvontapaketit:	Asiakkaat arvostavat sitä, että osaamisen on tuoteistettu
Tutkimus- ja palvelusopimukset:	Asiakkaat haluavat luottamuksellisen yhteistyön, jolla on jatkuvuutta.
Toimitusaika:	On edettävä asiakkaan ehdoilla. Usein on pystyttävä alan nopeimpaan mahdolliseen toimitusaikaan
Tulosten ilmoittaminen:	On-line yhteydet lisääntyvät. LIMS-järjestelmän täytyy tukea ilmoittamista
Tulosten tulkinta:	Osaamista on oltava riittävästi, jotta asiakasta voidaan konsultoida tarvittaessa.
Lainsäädännön tuntemus:	Tekemisissä täytyy olla ajan hermolla ja uuteen lainsäädäntöön perustuvan menetelmäkehityksen on oltava jatkuvasti käynnissä.
Yhteenvedot ja tilastot:	Asiakkaat haluavat usein omaan tilanteeseensa liittyviä taustatietoja

Muut kuin analyysipalvelut (mm. asiantuntija-apu, näytteenottovälineet, näytteenottoapu), aukioloajat, erityistilanteet, hinnat:

Asiakkaat arvostavat joustoa ja mm. näistä asioista muodostuu kokonaisuus, johon luottamus ja sopimukset perustuvat

Tähän asti asiakkaiden tarpeet on täytetty pääosin hyvin ja kilpailu on ainakin asiakkaan kannalta katsoen toiminut. Harvoja poikkeustapauksia lukuun ottamatta riittävää asiantuntemusta on löytynyt kotimaasta. Tavoitteena tuleekin olla se, että Suomessa ainakin viranomaistoiminnot ovat täysin kattavat.

Saatavuus: Tutkimuspaikan pitää olla tiedossa. Se voi erityistapauksessa olla myös ulkomailla. Palveluja pitää saada oikea-aikaisesti, kuljetuslogistiikan pitää olla järkevä ja kohtuuhintainen. Päivittäisten tutkimusten pitää olla helposti saatavissa.

Logistiikassa on paljon kehittämisen varaa. Toisaalta vielä ei ole ollut tarvetta hakea myöskään täyttä tehokkuutta. Toimijoita on ollut tiheässä. Palveluja ei voida taata samalla tavalla tai menetelmällä harvaan asutussa Pohjois-Suomessa kuin Etelä-Suomessa. Tavoitetilan tulee olla sellainen, että riskit on valmiiksi kartoitettu ja jos kaikesta huolimatta jokin epidemia yllättää, toimintamallit ovat selvillä ja nopeasti toteutettavissa. Kuljetuskustannuksia on vaikea viedä hintoihin analyysihintojen ollessa alhaalla, mitä ne ovat tällä hetkellä ainakin mikrobiologiassa. Valtion taholta pitäisi varmistaa erityistilanteiden korvausmahdollisuudet. Vaihtoehtona on valtion verkosto, missä logistiikka on mietitty toimivaksi.

Erityistilannevalmiudet: Epidemian, katastrofin tai onnettomuuden seurauksena tarvitaan usein asiantuntemusta, tilanearviointia ja nopeaa toimintaa. Laboratorio on usein, mutta ei aina mukana. Periaatteessa vain ”tuntemattoman” kohdatessa on laboratorio toimintaketjussa ensimmäisenä. Useimmiten on aikaa odottaa tuloksia ja tehdä sitten lisätoimenpiteet; erityistilanne vaatii yleensä toimenpiteitä jo ennen tuloksia. Jos tuntematon analyysiterve esiintyy, se vaatii yleensä suurta laboratoriota selvittämään asian. Esille ottamamme valtion yhteistyöverkosto paikaksi osaamisellaan erinomaisesti alueelta poistuvia kuntalaboratorioita.

9. STRATEGIAVAIHTOEHTOJA JA NIIDEN VERTAILUA

9.1 Aikaisemmista selvityksistä

Ennen tätä selvitystyötä on valmistunut monia selvityksiä joko juuri samasta aiheesta tai sitä sivuten. Jo aiemmissa selvityksissä on sivuttu monia esille tuomiimme asioita. Aika ei ole kuitenkaan ollut kypsä, jotta kaikki ehdotukset olisivat toteutuneet. Osa aiemmista suosituksista on aikaan saanut muutosta. Tällä hetkellä voidaan todeta, että tilanne on erilainen aikaisempaan verrattuna – nyt laboratoriokentän muutos on todellisuutta.

Tämä selvitys pyrkii nostamaan esille ne asiat, joilla on paljon painoarvoa tehtäessä tulevaisuuden ratkaisuja. Ratkaisuja ovat tekemässä valtio, kunnat, lääninhallitukset ja yritykset. Näiden tahojen takana on lukuisa joukko ihmisiä. Toinen lukuisa joukko ovat ne kaikki suomalaiset, joita ympäristöterveydenhuolto palvelee. Selvitys antaa kokonaiskuvan suuntaviivoineen tilanteesta, jossa vaikuttavat sekä sisäiset että ulkoiset tekijät. Eräs varteenotettava muuttuja on aika; päätöksenteko ja asian valmistelu ottaa aina oman aikansa.

Laboratoriopalvelujen kehittäminen, yhteenveto työryhmän ehdotuksista 1995

Seuraavassa on kuvattu yhteenvedon omaisesti jo vuonna 1995 linjattuja asioita. (VM työryhmämuistio 1995:30)

Tavoitteena vuonna 1995 oli turvata kansallinen kilpailukyky sekä turvallisuuden kannalta tärkeiden ja laadukkaiden testauspalvelujen saatavuus mahdollisimman taloudellisesti. Arvioitiin että kansainvälistymisen myötä valvonta- ja testaus toiminnan merkitys kasvaa. Haasteina arvioitiin olevan mm. erikoistuminen sekä testauslaboratoriotoiminnan eriyttäminen viranomaistoiminnasta sekä suurempien yksiköiden muodostaminen.

Tavoitteiden saavuttamiseksi työryhmä ehdotti silloin:

1. Viranomaistoiminta ja laboratoriotoiminta eriytetään toisistaan
 - viranomaiset ja laboratoriot solmivat toimeksiantosopimuksia
 - näin luodaan edellytyksiä palveluliiketoiminnalle
 - asiantuntemus säilyy suurempien yksiköiden ja yhteistoiminnan kautta
 - tällä tavoin säilytetään laboratorioiden riippumattomuus ja avoimuus
 2. Laboratorioiden tulee osoittaa pätevyytensä
 - perusteet pitäisi olla kaikille samat
 3. Testauspalvelujen tuottajia kilpailutetaan
-

- tarjouskilpailujen perusteella mm. valvontaviranomaiset voivat tehdä toimeksiantosopimuksia
 - kansallisen edun ja turvallisuuden kannalta merkittävässä testaustoiminnossa eivät kilpailuttamisnäkökohdat ole ensisijaisia
 - ministeriöt määrittelevät referenssilaboratoriot
 - varoja ohjailaan tulosohjauksen periaatteiden mukaisesti
 - kaikista laboratorioista pidetään rekisteriä
4. Valtiolla ja kunnilla on omistajan vastuu
- pitäisi soveltaa omakustannusperiaatetta
 - valtion ja kuntien laboratorioita johdetaan pääasiassa liiketaloudellisin perustein
 - valtio sekä kunnat tulevat lopettamaan ja/tai yhdistämään tehottomia laboratorioita
 - ministeriöt huolehtivat siitä että kansalliset tarpeet ja kansainväliset velvoitteet toteutuvat
5. Perustetaan valvonta- ja testaustoiminnan neuvottelukunta
- koordinoi toimintoja sekä voimavarojen hyväksikäyttöä
 - kehittää laboratorioiden infrastruktuuria
 - neuvottelukunnan jäseninä olisivat eri hallinnonalojen, kuntien sekä palvelujen tuottajien ja käyttäjien edustajat

Jo vuonna 1995 uumoiltiin muutoksia ja tarvetta kehittää laboratoriotuimintaa. Kuitenkin laboratoriotuiminta säilyi melko stabiilissa tilassa aina vuoteen 2004 asti. Vuonna 2004 monet asiantuntijat arvelivat suuremman muutospaineen olevan lähellä, ehkä 3 – 5 vuoden päässä. Muutosprosessin voidaan nyt todeta olevan rajumpi ja nopeampi. Varsinainen alku monine signaaleineen oli vuosi 2005.

Seuraavassa on esitetty lääninhallituksen lehdistötiedote, joka hyvin kuvastaa tilannetta.

LÄNSI-SUOMEN LÄÄNINHALLITUS, lehdistötiedote 12.10.2005:

Kunnalliset elintarvike- ja ympäristölaboratoriot kilpailevat samoilla markkinoilla yksityisten laboratorioiden kanssa

Huomattava osa kunnallisista elintarvike- ja ympäristölaboratorioista toimii samoilla markkinoilla yksityisten laboratorioiden kanssa. Puutteellinen kustannuslaskenta ja toiminnan tukeminen verovaroin aiheuttavat sen, että kunnallisten laboratoriopalvelujen hinnoittelu ei välttämättä tapahdu liiketaloudellisin periaattein. Kuntalaboratorioiden toiminta on yleisesti alijäämäistä. Länsi-Suomen lääninhallitus teki läänin elintarvike- ja ympäristölaboratorioiden kilpailutilannetta koskevan selvityksen Kilpailuviraston pyynnöstä.

Laboratoriopalvelujen tuottaminen on mm. elintarvikevalvontaa palveleva toiminto, jonka kunnat voivat järjestää itse tai hankkia ostopalveluna. Kunnallisten laboratorioiden määrä on viime vuosina vähentynyt. Vuonna 1995 Suomessa oli 56 kunnallista laboratoriota. Vuoden 2004 lopussa elintarvikelain nojalla hyväksytyjä kunnallisia laboratorioita oli 34, yksityisiä 7 ja valtion laboratorioita 3. Länsi-Suomen läänissä kuntalaboratorioita oli 15.

Kuntalaboratorioilla on ollut tuotantokapasiteettia yli omistajakuntien oman tarpeen, mikä on antanut niille mahdollisuuden suuntautua yksityisille markkinoille. Niiden toiminta on pääosin elinkeinotoimintaa, johon voidaan soveltaa kilpailunrajoituslakia.

Kilpailuvirasto pyysi lääninhallitusta tekemään kilpailuolosuhdeselvityksen, koska virastolle oli tullut useita toimenpidepyyntöjä yksityisiltä laboratorioilta.

Osa kuntalaboratorioiden ongelmista liittyy palveluiden hinnoitteluun ja kustannuslaskentaan. Näiden ongelmien lisäksi todettiin mm., että ne kunnat ja kuntayhtymät, jotka ylläpitävät laboratoriota, kantavat myös tosiasiallisesti taloudellista vastuuta muiden kuntien laboratoriopalveluista.

Kuntalaboratoriot myyvät palveluita esimerkiksi elintarvikealan yrityksille. Subventoitujen laboratoriopalvelujen tarjoamiseen kunnilla on elinkeinopoliittisia tavoitteita. Se on yksi omistajakunnan tapa tukea suoraan alueensa elintarviketeollisuutta.

Mahdollisia ratkaisuja ongelmiin voisivat olla tilaamisen, tuotannon ja rahoituksen eriyttäminen, jolloin valvontaviranomainen voisi kilpailuttaa tarvitsemansa laboratoriopalvelut. Toinen vaihtoehto on yhdistää pienet laboratoriot isommiksi yhtiömuotoisiksi yksiköiksi. Kolmas vaihtoehto on arvioida uudelleen, onko kunnilla strategista tarvetta ylläpitää kunnallisten laboratorioiden verkostoa.

Kommenttina ansiokkaaseen selvitykseen voidaan esittää mm. seuraavaa:

Hinnoittelun tärkeimpänä lähtökohtana on useammin markkinahinnat kuin kustannuslaskelmat. Tässä selvityksessä saatujen kokemusten pohjalta myöskään yk-

sityispuoli ei välttämättä tee päätöksensä mahdollisten kustannuslaskelmiensa pohjalta kuin osittain. Myös ne myyvät tappiolla, mutta myös suurella katteella. Kannattavuuteen liittyy muitakin näkökohtia. Asiakas tai tuote voi olla kannattava pitkällä aikavälillä tai osana suurempaa kokonaisuutta, mutta hetkellisesti tappiollinen. Kunnan kannalta kannattavuuteen voi liittyä muitakin näkökohtia kuten työllisyyteen liittyvät kustannus- ja tuottotekijät ja elinkeinopoliittiset tekijät. Näiden huomiointi laskelmissa on varsin vaikeaa.

Ennen paniikinomaista laboratoriosta luopumista omistajatahon, siis tässä tapauksessa useimmiten kunnan pitäisi panna laboratorionsa ”myyntikuntoon”. Menestys ei ole omistajakysymys. Kunnan omistaman laboratorion menestymisen mahdollisuudet ovat yhtä hyvät kuin yksityispuolellakin, mikäli sille annetaan samat toimintaedellytykset. Lähtökohta on hyvä. Olemassa olevalla laboratoriolla on oma asiakaskuntansa, palveluvalikoimansa ja taseensa. Nousu nollatulokseen tai voitolliseksi vie kuitenkin yleensä useamman vuoden. Se vaatii vuosittain pienenevän kehityspanoksen, jota voidaan verrata investointiin eli se voidaan aktivoida laboratorion taseeseen. Näin selvityksessä esille tuotu vaihtoehto, jossa kuntalaboratorion taloutta lähdetään määrätietoisesti kohentamaan, voi johtaa menestyvään kunnan tai jonkun muun tahon omistamaan laboratorioon tai sellaiseen osaksi.

9.2 Toimintavaihtoehtoja ja niiden vertailua

Seuraavassa on esitettyä laajempi vaihtoehtojen valikoima päätöksen teon perustaksi.

Vaihtoehto	Hyvät puolet, edut	Huonot puolet, haitat	Muita näkökohtia
Jatketaan kuten ennenkin	Osaaminen, tuki, paikallistuntemus ja työpaikat säilyvät. Asiakaspalvelu lähellä.	Kallis toimintatapa veronmaksajille. Kustannukset jakautuvat epätasaisesti. Laatua ei kyetä ylläpitämään läheskään kaikissa pisteissä. Osaamisen ylläpidossa ja kehittämisessä vaikeuksia	Kilpailulaki estää nykytoiminnan jatkumisen. Kunnat lopettavat ja myyvät laboratorioitaan lähes yksinomaan taloudellisen näkökulman pohjalta.
Yksiköiden uusi mitoitus, yhdistymiset	Merkittäviä säästöjä. Omaehtoinen prosessi. Päätöksenteko jää alueelle. Merkittävä osa työpaikoista säilyy. Osaaminen kasvaa volyymien mukana. Jatkuvuutta.	Maan kattava verkosto saattaa jäädä hajanaiseksi. Yhdistyminen tarkoittaa usein pienten yksiköiden alasajoa.	Norjan mallin mukaisesti toiminnasta löytyy hyviä kokemuksia.
Seutukuntamalli	Laboratorio toimii osana muuta alueellista organisaatiota, tukee klustereita, koulutusta. Logistiikka toimii.	Alue jää yleensä liian pieneksi.	Toimii jo käytännössä monilla alueilla, mutta ympäristö ei käytä palveluja riittävästi.
Maakuntamalli	Osana muuta alueellista organisaatiota. Osana maakunnan kehitysstrategioita.	Alue saattaa jäädä edelleen liian pieneksi. Yhdistyminen tarkoittaa usein pienten yksiköiden alasajoa.	
Läänimalli	Riittävän suuri volyymi. Valvonta ja ohjaus ovat jo läänitasolla.	Logistiikan kannalta keinotekoinen alue.	
Keskusjohtoinen malli, valtionyhtiö	Turvallisuus taataan: riittävä koko, osaaminen ja muut resurssit.	Valtionyhtiö ei ratkaise kannattavuus- tai kilpailuttamisongelmia.	valtiolta ei ole odotettavissa rahoitusta, päätökset hitaita
Segmentti- tai differoimimalli • maito (mm. Valio) • liha (mm. LTK) • vesi	Huippuosaamista selkeään tarpeeseen. Riittävä volyymi. Tutkimus- ja tuotekehitysosaamista ja -resursseja.	logistiikka, etäisyydet	Logistiikkaongelmat näyttävät olevan valtaosin ratkaistavissa tai jo ratkaistuja. Monopoleja ei saa päästää syntymään.
Yksityistäminen, kansallinen ketju kunnallinen toiminta loppuu	Saattaa tuoda mukanaan kermankuorintaa ja aiheuttaa ongelmia erityistapauksissa	Tehokasta, mikäli kukaan ei pääse monopoliasemaan.	Objektiivisuus asiakassuhteissa saattaa vaarantua.
Yksityistäminen, kunnallinen toiminta loppuu, oy jatkaa	Tuet verovaroin päättyvät.	Huomattava määrä lopettamisista.	Objektiivisuus, ”tehdään vain oikeita asioita”
Kansainväliset ketjut valtaavat markkinat	Merkittäviä kustannussäästöjä. Laaja osaamisen ja	Päätöksenteko siirtyy pois Suomesta.	Hyvin todennäköistä, että ketjut laajentavat

	kehittämisen tuki takana. Investointimahdollisuuksia.	Osa työstä siirtyy ulkomaille. Toiminta keskittyy Etelä-Suomeen.	Suomeen kuntatukien päättyessä ja kilpailutilanteen selkiytyessä.
--	---	--	---

Koko laboratoriotoimiala tulee rationaalisemmaksi ja kustannustehokkaammaksi, mutta myös osaavammaksi, mikäli toteutetaan Helsingin instituutioiden; EVI:n, EELAn ja KTTK:n yhteistoiminnan ja työnjaon olennainen tiivistäminen uuden EVIRA:n sisällä. Mukaan pitäisi liittää myös Tullilaboratorio, jolla on merkittävää erikoisosaamista. Tämä yhteenliittymä voisi tehdä harvinaisimmat ja vaativimmat analyysit. Niiden tehtävänä on kapean erikoisosaamisen säilyttäminen ja kehittäminen. Nämä suuret voisivat silti tarjota asiantuntemustaan myös vapaasti kilpailluilla markkinoilla riittävän volyymin ja sitä kautta tehokkuuden säilyttämiseksi, mutta ei kuitenkaan alle omakustannushintansa.

Seuraavassa on esiteltynä yksityiskohtaisemmin erilaisia toimintamalleja.

Kehityssuunta : Seudullinen osakeyhtiö ”Kokkolan malli”

Kuvaus : Alueen kuntalaboratoriot yhdistyvät eli kunnat yhdistävät laboratorioidensa toiminnan yhteisesti omistettuun osakeyhtiöön.

Näkökulma	Toiminnan kehittyminen	Ongelmia ja uhkia
Riskien hallinta (epidemia)	Ennallaan tai paranee, mikäli analysointipaikat tai ainakin vastaanottopisteet säilyvät.	Kuntien näytteenotot epätasaisesti (nollasta hyvin kattavaan).
Asiakaspalvelu ja palvelujen kehittäminen	Ennallaan tai paranee. Asiakkaita palvelullaan lähellä, näytteet analysoidaan osaavasti. Palveluja kehitetään maakunnan kattavan strategian pohjalta.	Vastaanottopisteiden määrä voi laskea. Resurssien niukkuus saattaa näkyä kehittämispanostuksen pienuutena.
Henkilöstö ja työllisyys	Henkilöstömäärä laskee olennaisesti. Hallinto kevenee.	Uudet rekrytoinnit pitkään lähes mahdotomia. Keski-ikä kasvaa. Irtisanomiset tai uudelleensijoitukset.
Osaaminen ja sen kehittäminen	Työnjako mahdollistaa osaamisen syventämisen ja enemmän toistuvaa tekemistä. Yhteiset koulutukset mahdollisia.	Resurssien niukkuus saattaa rajoittaa investointeja ja muita panostuksia. Näytteitä voi olla edelleen liian vähän kattavan osaamisen ja vahvan talouden ylläpitämiseksi.
Talous	Kunnat säästävät merkittävästi (ainakin ylimenokauden jälkeen).	Positiivinen tulos on erittäin suuri haaste. Kuntien sitoumukset rajoittanevat ratkaisumahdollisuuksia. Irtisanottavat siirtyvät kuntien muihin tehtäviin.
Kattavuus/ alue- ja elinkeinopolitiikka	Tuki alueen teollisuudelle säilyy. Alueen toiminta kehittyi: lisää tutkimusta, kehittämistä, verkostoa	Alasajot kohdistuvat epätasaisesti eri alueille (jäljelle jää ehkä vain näytteenottopiste tai ei sitäkään).
Yhteistyö ja työnjako	Sisäinen yhteistyö tuo paljon etuja. Ulkoinen yhteistyö laajenee merkittävästi. Logistiikka rakennettavissa tehokkaaksi.	Sopimiset vaikeita läpivietäväksi.
Kilpailuttaminen	Kaikki mahdollista. Ylimenokaudella laboratorion kehittämistä voidaan tukea ainakin kolmen vuoden ajan.	Menestyminen edellyttää merkittävää kehittämispanosta sekä palveluiden tuottamiseen että liiketoimintaan. Kuntien sitoutuminen vaihtelee. Hankintalain näkökulmat huomioitava.
Muita näkökulmia ja huomioita	Kaikki kunnat haluavat netot pois ja tämä malli mahdollistaa sen. Laboratorion myynti tai uusien osakkaiden mukaantulo edelleen mahdollista ja entistä paremmalla hinnalla.	Yhtiön perustamisprosessi vaikea läpivietäväksi. Kehittämisvaihe vielä vaikeampaa, mikäli sopimukset eivät jätä riittävästi liikkumavaraa.

Erinomainen vaihtoehto monella tavalla: kattavuus, alueelliset näkökulmat, henkilöstö jne.

Kehityssuunta : Kuntien alueellinen yhteistyö ”kuntamalli”

Kuvaus : Alueen kuntalaboratoriot aloittavat vahvan yhteistyön. Kaikki alueen kunnat ovat mukana alueellisen laboratorioverkoston maksajina ja päättäjinä.

Näkökulma	Toiminnan kehittyminen	Ongelmia ja uhkia
Riskien hallinta (epidemia)	Ennallaan tai paranee, mikäli analysointipaikat tai ainakin vastaanottopisteet säilyvät. Näytteitä otetaan riittävästi ja tasaisesti kaikista kunnista.	Osaaminen voi jäädä ohueksi vähäisen tekemisen vuoksi.
Asiakaspalvelu ja palvelujen kehittäminen	Ennallaan. Asiakkaita palvellaan lähellä. Palveluja kehitetään maakunnan kattavan strategian pohjalta.	
Henkilöstö ja työllisyys	Henkilöstömäärä pysyy jokseenkin ennallaan.	Uudet rekrytoinnit pitkään lähes mahdottomia. Keski-ikä kasvaa.
Osaaminen ja sen kehittäminen	Työnjako mahdollistaa osaamisen syventämisen ja enemmän toistuvaa tekemistä. Yhteiset koulutukset mahdollisia.	Resurssien niukkuus saattaa rajoittaa investointeja ja muita panostuksia. Näytteitä on liian vähän kattavan osaamisen ylläpitämiseksi.
Talous	Kunnat säästävät ehkä vähän.	Positiivinen tulos on lähes mahdoton tavoite.
Kattavuus/alue- ja elinkeinopolitiikka	Tuki alueen teollisuudelle, maataloudelle, palveluelinkeinoille ja yksityishenkilöille säilyy. Alueen toiminta kehittyy: lisää tutkimusta, kehittämistä, verkostoa	
Yhteistyö ja työnjako	Sisäinen yhteistyö tuo paljon etuja. Logistiikka rakennettavissa tehokkaaksi.	Sopimiset erittäin vaikeita läpivietäväksi. Lähtevätkö kaikki kunnat mukaan?
Kilpailuttaminen	Kuntien toimeksiantoja ei tarvitse kilpailuttaa.	Laboratorio voi käytännössä toimia vain alueellisesti. Vapaasti kilpailluilla markkinoilla sen kilpailukyky on olematonta ja näin tekeminen jää vähäiseksi.
Muita näkökulmia ja huomioita		Yhteistyö on hyvin vaikea läpivietäväksi. Kehittämisvaihe vielä vaikeampaa, kun tarvitaan lisää rahaa. Poliittinen päätöksenteko hajanaista.

Kehityssuunta : Kaupungin yksin tai yhdessä muiden kanssa omistama osakeyhtiö, ”Lahden malli”, laboratorio on osa Lahden tiede- ja yrityspuisto oy:tä

Kuvaus : Kaupunki yhtiöittää laboratorionsa, ottaa mukaan mahdollisesti muita omistajia tai liittää sen toimivaan yhtiöön.

Näkökulma	Toiminnan kehittyminen	Ongelmia ja uhkia
Riskien hallinta (epidemia)	Ennallaan, mikäli analysointipaikat tai ainakin vastaanottopisteet säilyvät.	Kuntien näytteenotot epätasaisesti (nollasta hyvin kattavaan). Riski näytteiden määrän vähenemiseen kasvaa.
Asiakaspalvelu ja palvelujen kehittäminen	Ennallaan tai paranee. Asiakkaita palvelullaan lähellä, näytteet analysoidaan osaavasti. Palveluja kehitetään strategian pohjalta.	Resurssien niukkuus saattaa näkyä kehittämispanostuksen pienuutena.
Henkilöstö ja työllisyys	Henkilöstömäärä laskee olennaisesti. Hallinto saattaa kevetä tai tuoda lisäkustannuksia.	Uudet rekrytoinnit haaste. Keski-ikä kasvaa. Irtisanomiset tai uudelleensijoitus.
Osaaminen ja sen kehittäminen	Omistaminen ei muuta tilannetta.	Resurssien niukkuus rajoittaa investointeja ja muita panostuksia. Näytteitä voi olla edelleen liian vähän kattavan osaamisen ylläpitämiseksi.
Talous	Omistajakaupunki säästää merkittävästi ainakin ylimenokauden jälkeen.	Positiivinen tulos on erittäin suuri haaste. Vain suurimmilla on siihen mahdollisuuksia.
Kattavuus/alue- ja elinkeinopolitiikka	Tuki alueen teollisuudelle säilyy ennallaan.	Markkinointia laajennettava.
Yhteistyö ja työnjako	Omistaminen ei muuta tilannetta.	Fokusoituminen välttämätöntä.
Kilpailuttaminen	Kaikki mahdollista. Ylimenokaudella laboratorion kehittämistä voidaan tukea.	Uuden maineen ja toimintatavan luominen.
Muita näkökulmia ja huomioita	Laboratorion myynti tai uusien osakaiden mukaantulo edelleen mahdollista ja entistä paremmalla hinnalla.	Talousnäkökohdat ristiriidassa esim. alue- ja elinkeinopolitiikan kanssa.

Kehityssuunta : Ei hallittua tai ohjattua muutosta

Kuvaus : Laboratoriot pyrkivät kehittämään toimintaansa ilman omistaja- tai budjetointitapamuutoksia.

Näkökulma	Toiminnan kehittyminen	Ongelmia ja uhkia
Riskien hallinta (epidemia)	Ennallaan, mikäli analysointipaikat tai ainakin vastaanottopisteet säilyvät.	Kuntien näytteenotot epätasaisesti (nollasta hyvin kattavaan).
Asiakaspalvelu ja palvelujen kehittäminen	Ennallaan, asiakkaita palvellaan lähellä.	Kiristynvä kuntatalous näkyy pienenevänä kehittämispainotuksena.
Henkilöstö ja työllisyys	Henkilöstömäärä laskee hitaasti luonnollisen poistuman kautta.	Uudet rekrytoinnit mahdollisia vain entisten tilalle. Keski-ikä kasvaa.
Osaaminen ja sen kehittäminen	Kehitys hidasta.	Toiminnassa supistumisen uhka. Vähenevä tekeminen pudottaa osaamista. Laadun täytyminen.
Talous	Henkilöstökulusäästöt todennäköisin kehityssuunta.	Kuntatalous saattaa johtaa laboratorion nopeaan myyntiin, jopa lopettamiseen.
Kattavuus/alue- ja elinkeinopolitiikka	Tuki alueen teollisuudelle säilyy ennallaan.	Aluetta palvelevaa osaamista ei ole tarpeeksi.
Yhteistyö ja työnjako	Tilanne ei muutu.	Yhteistyökumppanit vähenevät.
Kilpailuttaminen	Kilpailua rajoitetaan.	Ei olla tarpeeksi aktiivisia.
Muita näkökulmia ja huomioita	Laboratorion myynti edelleen mahdollista.	Lopuksi ei ole ”ostajakandidaatteja” ja jäädään kokonaan yksin.

Kehityssuunta: Kansainväliset tai kansalliset ketjut valtaavat markkinat ”Ruotsin malli”

Kuvaus : Kunnat myyvät laboratorionsa suoraan laboratorioketjulle tai se siirtyy välivaiheen, esimerkiksi MBO-kaupan jälkeen ketjun haltuun.

Näkökulma	Toiminnan kehittyminen	Ongelmia ja uhkia
Riskien hallinta	Heikkenee, ellei valtio hoida riskien hallintaa muulla tavalla.	Kuntien näytteenotot vähenevät edelleen talouden ratkaistessa. Yritys ei tee kaikkea. Analyysihinnat nousevat.
Asiakaspalvelu ja palvelujen kehittäminen	Kilpailutilanteesta riippuen ennallaan, heikkenee tai paranee. Asiakkaita palvelullaan lähellä, näytteet analysoidaan osaavasti. Palveluja kehitetään ketjun strategian pohjalta.	Vastaanottopisteiden määrä laskee olennaisesti. Palvelu tehokasta ja ”konemaista”. Suuria alueellisia eroja.
Henkilöstö ja työllisyys	Henkilöstön määrä laskee olennaisesti.	Osaajat ja tehokkaat jäävät, merkittävä osa nykyisestä laboratorioväestä poistuu alalta, uusia rekrytoidaan. Osa työstä katoaa Suomesta.
Osaaminen ja sen kehittäminen	Osaamisessa vankka kansainvälinen tuki. Strategia ja sen takana oleva talous ratkaisevat kehityssuunnan; sitä opetellaan, mistä on kysyntää.	Lyhyehkölläkin aikavälillä kannattamaton osaamista saattaa hävitä.
Talous	Kunnat säästävät merkittävästi ainakin muutostilanteessa. Muutos on nopea.	Mikäli toimijoiden määrä supistuu kovin pieneen, hinnat nousevat ja kustannuksista osa palaa takaisin.
Kattavuus/alue- ja elinkeinopolitiikka	Ei merkittävä tekijä päätöksenteossa.	Alasajot kohdistuvat Itä- ja Pohjois-Suomeen ja pienille paikkakunnille muualakin.
Yhteistyö ja työnjako	Normaalia kaupankäyntiä.	Uhka muita laboratorioita kohtaan kasvaa.
Kilpailuttaminen	Kaikki mahdollista. Ei ongelmia.	Kaupallista toimintaa. Osaavat markkinoinnin.
Muita näkökulmia ja huomioita	Tehokkuus ja kannattavuus pääasia.	Osa tekemisestä siirtyy muualle, halvemmän työvoiman alueille: Puolaan, Baltiaan, Venäjällekin jollain aikavälillä. Suomalaisen osaamisen kehittäminen mm. kriisejä ajatellen kaventuu merkittävästi.

Kehityssuunta : Valtion verkosto isäntänä ja valvojana, muutoin laboratorioiden kehitys vapaata.

Kuvaus : Valtio luo alueellisen verkoston huolehtimaan elintarvikelain vaatimien näytteiden ottamisesta ja tarkastamisesta. Organisoitumiseksi ei tarvita uusia toimijoita. Isännäksi valitaan joku olemassa oleva organisaatio (esim. KTL, EVIRA, TTL), sen laboratorio tai valvontalaboratorioksi muuttuva kuntalaboratorio. Kuntalaboratoriokenttä muuttuu vapaasti kilpailtuja näytteitä analysoivaksi, luultavasti osakeyhtiömuotoisiksi ja määrältään supistuvaksi joukoksi.

Näkökulma	Toiminnan kehittyminen	Ongelmia ja uhkia
Riskien hallinta	Paranee olennaisesti. Näytteiden määrää kasvatetaan EU-lainsäädännön vaatimukset täyttäväksi.	Kunnat eivät lisää näytteiden määrää, ellei niille voida asettaa sanktioita tai määrätään näytteiden analyysipakko.
Asiakaspalvelu ja palvelujen kehittäminen	Ei merkittävää vaikutusta asiakaspalveluun tai konsultoinnin osalta paranee.	Lakisääteisten ja vapaiden palvelujen rajan määrittäminen selkeyttää kilpailua ja parantane asiakaspalvelua.
Henkilöstö ja työllisyys	Henkilöstömäärä laskee olennaisesti.	Tilanne normalisoituneen muutaman ylimenovuoden jälkeen.
Osaaminen ja sen kehittäminen	Osaamista kehitetään kahdella suunnalla, sekä valvonta- että yksityistyvällä elinkeinoelämää palvelevalla puolella. Verkostossa paljon osaamista (esim. tullilab., KTL, EVIRA, TTL).	Osaamisen ylläpito vaikeaa valtionlaboratorioissa vähäisen näytemäärän vuoksi. Toiminnot keskittyvät pääkaupunkiseudulle.
Talous	Kunnat säästävät laboratoriokustannuksensa, mutta saavat tilalle pienemmän valvontalaboratoriokustannuksen.	Valtiolle uusia kustannuksia tai kustannukset vaihtavat paikkaa. Onko valtio valmis/halukas siihen?
Kattavuus/alue- ja elinkeinopolitiikka	Laboratorioverkko supistuu merkittävästi. Jää 5-6 isompaa alueellista yksikköä.	Tuki alueen teollisuudelle luultavasti heikkenee laboratoriokentän harvetessa. Laboratoriot poistuvat Itä- ja Pohjois-Suomesta valvontalaboratorioita lukuun ottamatta.
Yhteistyö ja työnjako	Entiset kuntalaboratoriot ketjuuntuvat, vaihtavat omistajia ja siirtyvät uusien omistajiensa ohjaamien strategioiden toteuttajiksi.	Ei halukkuutta ”vain valtion laboratorioksi”.
Kilpailuttaminen	Kaikki mahdollista, hyvin selkeää (tehdään valtion omia projekteja).	Aktiveetit eivät suuntaudu yksityismarkkinoille.
Muita näkökulmia ja huomioita	Onko kuitenkin ”vain teoreettinen” ratkaisu ?	Muutos laboratoriokentässä tapahtuu nopeasti.

Kehityssuunta : Segmentointimalli

Kuvaus : Suomen laboratorioverkostoa täydentää muutama valtakunnallisesti toimiva, omaan erikoisosaamiseensa keskittyvä ja siinä kansainvälisesti kilpailukykyinen laboratorio. Osaamisalueita voivat olla ainakin maito, liha ja vesi.

Näkökulma	Toiminnan kehittyminen	Ongelmia ja uhkia
Riskien hallinta	Erikoisosaamisen kehittyminen pienentää riskejä.	Voi olla vain täydentäjänä, ei hallitse kokonaisuutta. Tekeminen on ”muilta pois” ja heikentää määrällään, mutta epätasaisesti muiden laboratorioiden volyymia.
Asiakaspalvelu ja palvelujen kehittäminen	Erikoisosaaminen on hyvin tärkeää laboratorion asiakkaiden tuotekehitykselle ja siis kilpailukyvyllä. Erinomainen asiakastuntemus.	Logistiikka jossain määrin, etäisyydet pitkiä.
Henkilöstö ja työllisyys	Vahvistuva erikoistuminen voi lisätä työpaikkoja, mutta kato on toisaalla (tästä pääosin riippumatta) paljon suurempi.	Vaatii automaatiota ja tehokkuutta sekä suurta määrää näytteitä.
Osaaminen ja sen kehittäminen	Erikoistuminen mahdollistaa erittäin korkeatasoisen osaamisen.	Monopoliasema.
Talous	Yhteiskunta jää isoksi maksumieheksi tavalla tai toisella: suora tuki, Tekes-rahoitus, hankkeet yms.	EU-rahoitukseen liittyvät muutokset saattavat vaikuttaa laboratorioiden talouteen.
Kattavuus/alue- ja elinkeinopolitiikka	Erittäin tärkeää suomalaisen elintarviketeollisuuden kilpailukyvyllä ja yksittäisille yrityksille.	Jakautuu epätasaisesti.
Yhteistyö ja työnjako	Vaativat hankkeet tehdään erikoistuneissa laboratorioissa, rutiinit lähimässä.	Kuinka hallinnoidaan ja miten voidaan organisoida uudestaan.
Kilpailuttaminen	Rajoituksia kilpailussa.	Voi tuettuna vääristää kilpailua.
Muita näkökulmia ja huomioita	Nyt maito- ja lihakeskittymät, samoin osittain vesi. Voisiko elintarvikkeet suunnata myös ?	Miksi ei yksityinen voisi hoitaa koko asian ?

10. KUNTALABORATORIOIDEN TULEVAISUUS

Näkemyksemme mukaan kuntalaboratoriot tulevat nykymuodossaan tiensä päähän muutaman lähivuoden aikana. Laboratoriopalvelujen tuottaminen on kaikkien kuntalaboratorioiden osalta pääasiassa elinkeinotoimintaa ja siihen voidaan soveltaa kilpailunrajoituslakia.

Kuntalaboratoriot eivät selviä kiristyvässä kilpailussa ilman merkittävää yksikkökoon kasvua, selkeää strategiamuutosta, vahvaa ja osuvaa panostusta oman toimintansa kehittämiseen kaikilla liiketoiminnan osa-alueilla, ainakin markkinoinnissa. Ne tarvitsevat merkittävästi investointeja automaatiikkaan ja tietotekniikkaan. Ne tarvitsevat kustannustehokkuutta.

Kokonaisuuden kannalta hyvin toivottava vaihtoehto on se, että laboratoriot muodostavat yhdessä riittävän suuria osakeyhtiömuotoisia alueellisia laboratorioita. Tällöin alueen on oltava riittävän laaja, asukasmäärältään ainakin 200 000 henkeä ja tällöinkin uusi yhtiö tarvitsee ajan mittaan lähes kaikkien alueen nykyisten kuntalaboratorioiden asiakkaat ja siis niiden tuoman liikevaihdon ollakseen riittävän vahva markkina-alueeltaan ja kooltaan. Valitettavasti se ei kuitenkaan tarvitse eikä voi ylläpitää läheskään kaikkien laboratorioiden kapasiteettia. Alle puolet toimipisteistä voi jatkaa laboratorioina, muutama näiden lisäksi ehkä näytteenottopisteinä.

Osakeyhtiöratkaisu on useimmille laboratorioista hyvin raskas tie. Ratkaisumalli johtaa joidenkin yksiköiden toiminnan olennaiseen supistumiseen ja todennäköisesti sulkemisiinkin lähivuosien aikana. Voimakkaiden supistusten tai lopetusuhan alla olevien laboratorioiden on mietittävä vaihtoehtojaan. Myös yhtiön ulkopuolelle jääminen johtaa todennäköisesti hyvin samansuuntaiseen ratkaisuun, mutta pienellä viiveellä ja luultavasti paljon rajumpana. Tällöin oma neuvotteluasema ja omat mahdollisuudet päätöksentekoon vaikuttamiseen voivat olla olemattomia.

Yhtiö syntyy, mikäli alueen suurimmat laboratoriot tekevät yhteisen yhtiön. Muutosvaiheessa tämä saattaa olla helpoin ratkaisu, mutta ajan mittaan laboratorion markkina-alue ja siis koko jää helposti edelleen liian pieneksi. Laboratorioiden omistajatahoilta tarvitaan pikainen periaatepäätös yhtiön perustamisesta ja oman laboratorion liittamisestä siihen.

Uudet yhtiöt tarvitsevat nopeasti liiketoimintasuunnitelman. Siinä tarkennetaan nykytilanteen analyysia, analysoidaan toimintaympäristö ja sen kehitysnäkymät, laaditaan päätavoitteet ja strategia sekä toimintasuunnitelmat. Suunnitelman tuloksena päätetään sisäisestä työnjaosta, keskittymisistä, mahdollisista laboratorioiden muutoksista palvelupisteiksi, laboratorioiden sulkemisista, aikatauluista jne.

Osakeyhtiömalliin siirtyminen säästää kunnilta verovaroja yhteensä noin 8 milj. euroa vuodessa. Silti toiminta kehittyy kuntien ja kuntalaisten kannalta positiiviseen suuntaan osaamisen ja tekniikan kehittyessä.

Ylimenovaihe kestää kuitenkin ainakin kolme vuotta. Tämän ajan kuluessa laboratoriot on saatava kannattaviksi ja säästöt voisivat kasvaa lineaarisesti 2 - 3 milj. eurolla vuosittain. Tätä vaihetta voidaan pitää ylimenokautena, investointina laboratorion tulevaisuuteen.

Kuntien kannalta nopein tapa säästöjen saavuttamiseksi on laboratorion lakkauttaminen tai myynti. Käytännössä nämä säästöt ovat kuitenkin näennäisiä. Laboratoriohenkilöstö työllistetään muualla kunnassa eikä merkittävää henkilöstökustannussäästöä todellisuudessa synny lyhyellä aikavälillä.

Muutosvaiheessa kannattaa harkita myös MBO-kauppojen mahdollisuutta eli laboratorioden johdon mukaan tuloa omistukseen. Näin säilytettäisiin avainhenkilöiden vahva sitoutuminen laboratorioden toimintaan. Hankintalain kilpailuttamisnäkökohta on kuitenkin huomioitava päätöstä tehtäessä.

Yhteenveto kuntalaboratorioverkoston säilyttämiseksi

Laboratoriopalveluiden säilyttäminen kattavuudeltaan lähes nykytasolla on mahdollista, mutta se edellyttää

- paljon nykyistä isompia yksiköitä mielellään vapaaehtoisten, suunnitelmallisten yhdistymisten kautta
- laboratorioden maanlaajuista yhteistyötä ja uutta työnjakoa
- henkilöstömäärän olennaista supistamista
- uusia työsopimuksia
- logistiikan kehittämistä
- osaamisen määrätietoista kehittämistä
- investointeja ainakin automaatioon ja tietotekniikkaan
- nopeaa toimintaa

Kuntalaboratorioden ongelmaksi on muodostunut lisätulojen hankkimisen ja saamisen kova tarve. Kun palveluja myydään oman kunnan ulkopuolelle tai otetaan osaa tarjouskilpailuihin, toiminta rinnastetaan elinkeinon harjoittamiseksi ja se on näin ollen nykymuotoiselle subventoidulle yksikölle kiellettyä. Käytännössä kuntalaboratoriot ovat tämän ristiriidan edessä päätöksiä tehdessään.

11. YHTEENVETO SELVITYSMIESTEN EHDOTUKSISTA

Palveluanalytiikan olemassa olo Suomessa ei ole lähivuosina uhattuna. Se on kuitenkin jakautunut alueellisesti hyvin epätasapainoisesti. Valtion on kannettava huolta siitä, että valmiuksien ylläpidon edellyttämät analyysipalvelut on saatavissa riittävän kattavasti ja nopeasti. Joidenkin harvinaisten analyysien tekeminen ei tule koskaan kannattavaksi. Valtakunnan tasolla yksityiset tai kuntalaboratoriot eivät tule kantamaan kokonaisvastuuta. Kuntien vastuulle ei voi säilyttää laboratoriotoinnin ylläpitoa. Siksi valtion on otettava kokonaisvastuu siitä, että kattava osaaminen säilyy Suomessa.

Kuntalaboratoriot toimivat lainsäädännön kannalta kyseenalaisesti, hallinnon näkökulmasta tehottomasti ja siksi niiden toiminta ei voi jatkua nykymallin mukaisesti pitkällä aikavälillä.

Toiminnan selkiyttäminen edellyttää kunnan päättäjiltä valintaa seuraavista vaihtoehdoista:

1. Laboratorio jää palvelemaan oman kunnan tarpeita. Tällöin sillä ei ole mahdollisuutta osallistua kunnan ulkopuolisiin tarjouskilpailuihin.
2. Laboratorio muutetaan osakeyhtiöksi tai liitetään jo toimivaan osakeyhtiöön. Yhtiön omistajina voivat olla kunnat suoraan tai välillisesti esimerkiksi seudullisten kehittämiskeskusten kautta.
3. Myynti tai lopettaminen

Kuntalaboratorioiden tulisi yhdistyä osakeyhtiömuotoisiksi, paljon nykyistä suuremmiksi kokonaisuuksiksi. Tavoitteena on kuntalaisten verovaroin tuetun toiminnan päättäminen vuoden 2009 loppuun mennessä.

Suomessa on liikaa laboratorioita taloudellisesta, toiminnallisesta tai osaamisen näkökulmasta ajatellen. Palveluliiketoiminnallisen laboratoriotoinnin tulee fuusioitua ja/tai spesifioitua saadakseen liiketoimintansa kannattamaan. Yhdistymishankkeissa kannattaa huomioida alueen muutkin laboratoriot, ei vain kuntalaboratoriot. Ne voivat olla myös valtionhallintoon kuuluvia, vesiensuojeluyhdistysten tai muiden vastaavien organisaatioiden omistamia tai yksityisomisteisia.

Laboratoriot tarvitsevat pitkän aikavälin suunnitelman, käytännössä liiketoimintasuunnitelman ja sen mukana kestävästä pitkän aikavälin suunnittelukäytännön. Talouslaskelmat ovat sen suunnitelman olennainen osa. Investoinnit, mutta erityisesti ammattitaidon ylläpito ja kehittäminen edellyttävät toimijalta suhteellisen suurta varmuutta toiminnan jatkuvuudesta.

Jatkossa talous tulee olemaan tärkein laboratorioiden palveluvalikoimaa ja sijoitumista ohjaava tekijä, laboratoriot kaventavat valikoimaansa, keskittyvät, erikoistuvat ja erilaistavat. Ne eivät ole valtion tai kuntien ohjattavissa muutoin kuin mahdollisten maksullisten sopimusten kautta.

Ehdotamme, että mahdollisimman nopeasti asetetaan työryhmä toteuttamaan ympäristöterveydenhuollon ja laboratoriokentän lähivuosien muutoksen mukanaan tuoman mahdollisen valmiustarpeen. Tällainen syntyy riippumattomien laboratorioiden poistaessa kannattamattomia analyysipalveluja. Työryhmässä tulee olla edustettuna jäsenet ainakin seuraavista yksiköistä: EVIRA, KTL, TTL, STTV, SYKE, STUK ja Tullilaboratorio. Edellä mainituista ainakin Tullilaboratorio ja STUK ovat ilmaisseet halukkuutensa osallistumisestaan työryhmään.

Esimerkkinä koko maan kattavan laboratoriotoiminnan turvaamisesta olisi etäpisteen sijoittaminen Rovaniemelle. Sillä turvattaisiin Pohjois-Suomen nyt epävarmaksi muuttunut tilanne. Myös Itä-Suomen tilanteesta on kannettava huolta. Joensuu on laajan alueen keskuksena sijainniltaan ja logistiikaltaan hyvässä asemassa, mutta myös Kuopio voisi olla riittävän lähellä.

Aikaa on vähän. Tilanne on muuttumassa entistä hallitsemattommaksi. Valvonnan tulee turvautua entistä enemmän myös yksityisiin laboratorioihin, jos tarvetta on ja muut edellytykset täyttyvät.

Liite 1

Lähdeaineisto

Selvityksessä tukeudutaan mm. alla olevaan aineistoon ottaen huomioon aineistossa mahdollisesti esitetyt johtopäätökset ja suositukset. Aiheeseen liittyviä www-sivuja on hyödynnetty samoin kuin jo julkaistuja julkisia raportteja.

1. Elintarvike- ja ympäristölaboratorioiden kilpailutilanne Länsi-Suomen läänissä, Länsi-Suomen lääninhallituksen julkaisusarja nro 6/2005
 2. Elintarvikelaki-esitys, eduskuntakäsittelyssä 2005
 3. Valtakunnallinen elintarvikevalvontaohjelma 2006, Elintarvikeviraston julkaisuja 4/2005
 4. Estonian National Monitoring Programme of Food Contaminants and Food Additives, Tartu 2005
 5. Lahden kaupunkiseudun terveydensuojelun teemaryhmän loppuraportti, 2005
 6. Muistio 14.10.2005, VM / Raili Mäkitalo
 7. Suurten vesilaitosten toimittaman talousveden valvonta ja laatu vuonna 2003, STTV 1:2005
 8. Muistio 31.10.2005 / Kuntaliitto
 9. Toimintatutkimus : Tullilaboratorion EU:n ja globalisaation haasteessa, Selvitysraportti, 2005
 10. Laboratorioiden yhteistyöneuvottelu, 16.11.2005 Kokkola (aineisto osittain luottamuksellinen)
 11. Kuntaliiton kommentit viitteelle 4, 4.10.2005
 12. Vesitalous 4/2005
 13. Lausunto, STUK 2005
 14. Kunta- ja palvelurakennemuutos, Sisäasianministeriö, muistio 9.5.2005
 15. Ympäristö ja Terveys, 1/2005
 16. Peruspalvelut Etelä-Suomen läänissä 2004, Etelä-Suomen lääninhallitus 2005
 17. Talousvesilaboratorioiden akkreditointia käsittelevän työryhmän muistio, STTV 2005:8
 18. Kunnallisen elintarvikevalvonnan riittävyyden arviointi 2003, Elintarvikevirasto 2/2005
 19. Ympäristöterveydenhuollon alueellisen yhteistoiminnan kokeilu Lahden seudulla
 20. Elintarvike ja Terveys, 3/2004
 21. Elintarvike ja Terveys, 5/2004
 22. Ympäristöhallinnon laboratorioverkko – Yhteistyöllä tehokkaaseen ja asiakaslähtöiseen toimintaan, YM 142/2004
 23. Ehdotus ympäristöterveydenhuollon laboratorioihin kohdistuvista viranomaisvaatimuksista, työryhmämuistio, MMM 2003:10
 24. Valtioneuvoston periaatepäätös elintarvikevalvonnan kehittämisestä, MMM 11/2003
 25. Ympäristöterveyden erityistilanteiden opas, STM 2000:4
-

-
26. Muistio 13.10.1997, VM / Raili Mäkitalo
 27. Ympäristöterveydenhuollon laboratorioiden hallinnollinen asema, Eläinlääkärihygieenikkojen yhdistys ry, kirje-vastine, 15.9.1997
 28. ”Kansainväliset vaikutukset laboratorioiden toiminnassa” , V-M.Niemi, Vesi- ja viemärilaitoskemian ja –mikrobiologian neuvottelupäivät 31.1.-1.2.1996
 29. Selvitysmiehen esitykset alueellisten ympäristökeskusten tutkimus- ja kehittämistoiminnan sekä ympäristön seurannan erikoistumisesta ja laboratoriotoiminnan järjestämisestä, YM 12/1996
 30. Laboratoriopalvelujen kehittäminen, VM 1995:30
 31. Ympäristöterveydenhuollon seutuyhteistyö. Yhteenveto lääninhallitusten selvityksistä 2005, EVI-KUV-STTV-julkaisuja 1/2005
 32. New strategies for the use of microbiological examinations in food control in Denmark, 11 pages, accepted for publication in Food Control
 33. Rapport om fremtidig struktur for Fødevarestyrelsen, 132 pages, Januar 2005
 34. Elintarviketalouden kansallinen laatustrategia
 35. Kuntien ja valtion tehtäväjako elintarvikevalvonnassa - selvitysmiehen raportti 2002
 36. Laboratoriotyöryhmän muistio MMM 2003:10
 37. Ympäristöhallinnon laboratorioverkko. Luotola, M., Väisänen, T. 2004
 38. Markkinat ja kilpailu kuntien tuotantotoiminnassa. Kilpailuviraston selvitys 1/2001
 39. Paikallisen elintarvikevalvonnan järjestäminen. Elintarvikeviraston ohje 1524/32/2003
 40. Valvonnan suunnitelmallisuus ja maksullisuus, työryhmämuistio 2004
 41. EP+N asetus 882/2004
 42. Laboratoriopalvelujen kehittäminen. VM työryhmämuistio 1995:30
 43. Valtion sektoritutkimusjärjestelmän rakenteellinen ja toiminnallinen kehittäminen. Selvitysmiesraportti, Jussi Huttunen, 2004
 44. Terveystuotojärjestelmän varautuminen vakavien biologisten uhkien ja yllättävien infektiopidemioiden varalta. Raportti STM:lle, Juhani Eskola, 2004
 45. VM:n tuottavuushanke, kansallinen turvallisuushanke, haaste-projekti/vesipuitedir.
 46. Laki 1195/1996 eläimistä saatavien elintarvikkeiden elintarvikehygienias-ta.
 47. Maa- ja metsätalousministeriön asetus 957/2002 eläimistä saatavien elin-tarvikkeiden tutkimuksia tekevästä laboratorioista.
 48. Valtion sektoritutkimusjärjestelmän rakenteellinen ja toiminnallinen kehittäminen, Selvitysmiesraportti, Jussi Huttunen, 2004
 49. Julkisen tutkimusjärjestelmän rakenteelliset haasteet, Valtion tiede- ja tek-nologianeuvosto, 25.1.2005
 50. Valtioneuvoston periaatepäätös julkisen tutkimusjärjestelmän rakenteelli-sesta kehittämisestä, 7.4.2005
-

Liite 2

Laboratorioselvityksen seurantaryhmä

johtaja Risto Aurola, sosiaali- ja terveysministeriö
 johtaja Seppo Heiskanen, Elintarviketeollisuusliitto
 eläinlääkintötarkastaja Joanna Kurki, maa- ja metsätalousministeriö
 neuvotteleva virkamies Raili Mäkitalo, valtiovarainministeriö
 apulaisosastopäällikkö Veli-Mikko Niemi, maa- ja metsätalousministeriö
 ylitarkastaja Liisa Rajakangas, kauppa- ja teollisuusministeriö
 aluehallintoneuvos Olavi Rantasaari, ympäristöministeriö
 sosiaali- ja terveystoimen päällikkö Tuula Taskula, Suomen Kuntaliitto

Laboratorioselvityksen asiantuntijaryhmä

Asiantuntijaryhmä koostuu sidosryhmistä. Ryhmälle tiedotetaan aktiivisesti työn kuluessa. Ryhmä avustaa selvityksen tekijöitä ja se kutsutaan koolle kuultavaksi esim. 2-3 kertaa hankkeen kuluessa.

SYKE	marja.luotola@ymparisto.fi	laboratoriojohtaja
EVI	mikko.maunu@elintarvikevirasto.fi	ylitarkastaja
EELA	vesa.myllys@eela.fi	bakteriol. tutkimusyksikön johtaja
KTTK	tuula.laakso@kttk.fi	MKO mikrobiologi
RKTL	pekka.vuorinen@rktl.fi	tutkija
KUV	tomi.lounema@kuv.fi	apulaisjohtaja
KTL	paivi.ruokojarvi@ktl.fi	kemisti
STUK	ritva.saxen@stuk.fi	erikoistutkija
STTV	jarkko.rapala@sttv.fi	ylitarkastaja
	varaj. paivi.aalto@sttv.fi	ylitarkastaja
TULLI	kalevi.siivinen@tulli.fi	tutkimuspäällikkö
Lääninhallitusten sosiaali- ja terveysosastot	ritva.tynkkynen@islh.intermin.fi	läänineläinlääkäri
Ympäristöhallinnon aluekeskukset	marika.luhtanen@ymparisto.fi	laboratoriopäällikkö
Kunnan valvontaviranomainen	sara.svyrakki@ymos.htk.fi	terveysvalvonnan johtaja
	tiina.tiainen@porvoo.fi	"
Lihantarkastus	irmeli.sippola@atria.fi	tarkastuseläinlääkäri
Rehuketjun toimijat	eva.landor@raisiogroup.com	tuoteturvallisuuspäällikkö
Elintarvikeketjun toimijat	kyllikki.tuomi@valio.fi	laboratoriopäällikkö
	katriina.luoma@hk-ruokatalo.fi	laboratoriopäällikkö
Vesi- ja viemärilaitosyhdistys		

riku.vahala@vvy.fi

Suomen vesiensuojeluyhdistysten liitto

sirpa.vantsi@kvvy.fi

Mikkelin ammattikorkeakoulu

maria.narhinen@mikkeli.amk.fi

Laboratoriot:

kuntien omistamat

helina.marjamaa@tk.kokkola.fi

liisa.palmu@turku.fi

julk. yhteisomistus (esim. Kouvola, Lohja)

timo.mammela@kymenymparistolaboratorio.fi

muut (esim. AnalyCen, Savolab, Novalab, Net-Foodlab, Maa ja Vesi, Ristola)

tarja.vikman@analycen.fi

vsy (Kuopio, Lranta, Tre.....) ks. yllä

ympäällinto (Ylä-Savo, Kajaani....) ks. yllä

elintarviketeollisuus ks. yllä

rehuteollisuus ks. yllä
